

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

На тему: «КОНСЕРВАТИВНА ІДЕОЛОГІЯ В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ,
ТРАНСФОРМАЦІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН»

Виконав: студент 4-го року навчання

Спеціальності

052 Політологія

Шпортіло Данило Сергійович

Керівник: Гарань О.В

Доктор історичних наук, професор

Рецензент: Дешко Т.В. Кандидат

політичних наук, директорка міжнародних

програм Міжнародного благодійного

фонду International Charitable Foundation

‘АРН’.

Бакалаврська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 20__ р.

Київ – 2022 р.

План

Вступ.....	с. 3 – 5
1. РОЗДІЛ І. СТАНОВЛЕННЯ КОНСЕРВАТИЗМУ В УКРАЇНІ.....	с. 6 – 20
1.1. Положення консерватизму в провідних країнах Західної та Центрально-Східної Європи на початку ХХ століття.....	с. 6 – 10
1.2. Монархічно-гетьманська концепція Липинського.....	с. 10 – 15
1.3. Консерватизм Скоропадського vs консерватизм Липинського....	с. 15 – 18
1.4. Український консерватизм у вигнанні.....	с. 19 – 20
2. РОЗДІЛ ІІ. ВІДНОВЛЕННЯ КОНСЕРВАТИВНОЇ ІДЕОЛОГІЇ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ.....	с. 21 – 32
2.1. «Кінець ідеологій» та Україна.....	с. 21 – 24
2.2. Поява перших консервативних партій в незалежній Україні.....	с. 24 – 30
2.3. Потенціал розвитку консерватизму в 1990-х роках на фоні ціннісних орієнтацій українського суспільства.....	с. 31 - 32
3. РОЗДІЛ ІІІ. ВИКОРИСТАННЯ КОНСЕРВАТИВНИХ ЦІННОСТЕЙ ПРОВІДНИМИ ПАРТІЯМИ УКРАЇНИ.....	с. 33 – 49
3.1. Консервативні цінності Народного Руху України.....	с. 33 – 36
3.2. Блок та партія «Наша Україна» і консервативна ідеологія.....	с. 36 – 39
3.3. Консервативні цінності в ідеології «УДАРу» та націонал-консерватизм ВО «Свобода».....	с. 39 - 41
3.4. Розвиток консервативних цінностей у провідних партіях України після 2014 року.....	с. 41 – 47
3.5. Підстави для розвитку консерватизму в Україні у контексті ціннісних орієнтацій суспільства в 2011-2020-х роках.....	с. 47 - 50
Висновки.....	с. 51 – 54
Список використаних джерел і літератури.....	с. 55 – 60
Додатки.....	с. 61 – 64

Вступ

Актуальність теми дослідження: Консерватизм в Україні почав своє становлення у період Української революції 1917-1921 років. Ідейним натхненником консерватизму в Україні став В. Липинський, який сформулював оригінальну політико-державну концепцію. Це демонструє особливість тогочасного консерватизму в Україні у порівнянні з європейськими представниками.

Після 1991 року виникли малі партії, що вважали себе спадкоємцями концепції Липинського, проте вони не були впливові. Водночас становляться потужні політичні партії та блоки, такі як Народний Рух України, Українська Республіканська партія та «Наша Україна», що використовують консервативні постулати у своїх програмах. Це потребує додаткового аналізу.

Після анексії Криму та початку війни на Донбасі в 2014 році, в українському суспільстві почали набирати вплив консервативні цінності, такі як сила і порядок, нація, «армія, мова, віра», розвиток ринкової економіки тощо. Це вплинуло на розвиток найпотужніших партій в Україні. Тому дана робота є важливою та актуальною для розуміння того, як найвпливовіші політичні партії України використовували консервативні цінності у своїх програмах.

Мета дослідження: Виявити особливості розвитку консервативної ідеології в Україні та проаналізувати її вплив на сучасні українські політичні партії.

Завдання:

- 1) Описати становлення та розвиток консерватизму в Україні і в екзилі на основі концепцій В'ячеслава Липинського та Павла Скоропадського.
- 2) Проаналізувати вплив ідей Липинського на консервативні партії України після 1991 року.
- 3) Охарактеризувати розвиток консервативних цінностей у провідних партіях України протягом 1991-2021 років.

- 4) Підтвердити чи спростувати можливості розвитку консервативної ідеології в Україні на основі ціннісних орієнтацій в суспільстві.

Об'єкт дослідження: ідеологія консерватизму.

Предмет дослідження: консервативна ідеологія в Україні.

Методології та методи дослідження: Методологічною основою дослідження став структурно-функціональний підхід. Використання історичного методу з застосуванням структурно-хронологічного підходу дослідження дозволило виокремити та зрозуміти головні фактори й характеристики становлення та розвитку консерватизму в Україні. Також було використано системно-структурний підхід до ідеології консерватизму. Це дозволило структурувати особливості цієї ідеології в Україні у порівнянні з європейськими сусідами. На Також був використаний метод кейс-стаді та анкетного анонімного опитування членів молодіжної організації «Європейська солідарність». Даний метод дослідження допоміг розглянути на практиці яким чином консервативна ідеологія впливає на потужні партії України.

Джерельна база дослідження: Основою теоретичного підходу до розгляду розвитку консервативної ідеології стали роботи О. Шпенглера та С. Гантінгтона. Роботи Д. Белла слугували фундаментом нашого підходу розгляду проблеми «кризи ідеологій». Аналіз історичного підґрунтя консерватизму в Україні ґрунтувався на роботах вітчизняних мислителів та дослідників В. Липинського, В. Потульницького, В. Малиновського та І. Гирича. Також брались до уваги праці Р. Пеннела, М. Бевір, Р. Роудса, Г. Ходжес, які досліджували питання розвитку консерватизму в Європі.

Досліджуючи розвиток консерватизму після 1991 року, брались до уваги праці О. Гараня, Т. Бевз, І. Кизименко та П. Гай-Нижника. Основою для дослідження сучасного стану консервативної ідеології в політиці стали програмові документи партій, представлені на їхніх сайтах, аналіз кейсів політичної діяльності описаних партій та результати соціологічних опитувань в незалежній Україні.

Зокрема розглядалися програми таких партій, як Народний Рух України, Українська національна консервативна та Українська Консервативна партії, Блок «Наша Україна», ВО «Свобода», «УДАР», «Народний фронт», БПП «Солідарність». Розглядалися результати парламентських виборів, що представлені на офіційному сайті ЦВК. Основою розгляду стану теперішніх консервативних цінностей українського суспільства стали результати соціологічних опитувань фонду «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та «World Values Survey», що складені з таблиць результатів цих досліджень.

Структура та обсяг курсової роботи: Структура та обсяг курсової роботи: Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають до себе дванадцять підрозділів, висновків, списку використаної літератури, додатків. Обсяг роботи – 64 стор.».

РОЗДІЛ І. СТАНОВЛЕННЯ КОНСЕРВАТИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1. Положення консерватизму в провідних країнах Західної та Центрально-Східної Європи на початку XX століття

На початку 20-х років XX сторіччя консерватизм став однією з провідних ідеологій у Західній та Центрально-Східній Європі. Однак при цьому зберігалися відмінності в кожній з країн. Однією з причин різкої еволюції консервативної ідеології в Європі була Перша світова війна як рушійний соціально-культурний та політико-економічний фактор.

Так у Великобританії консерватизм деякий час не був провідною силою в країні, поступивши це місце ліберальній партії Герберта Генрі Асквіта (1908 – 1916 рр.) та Девіда Ллойд Джорджа (1916 – 1922 рр.)¹. Особливістю консерватизму того часу була відсутність підтримки експансіоністської політики, яку активно підтримували ліберали. Після 1923 року консерватизм вступає у конфронтацію з новою соціал-демократичною силою – Лейбористською партією.

Можна говорити про помітний ріст ізоляціонізму для Консервативної партії². Цей чинник зіграє негативну роль у репутації консерваторів на кінець 1930-х початок 1940-х, коли лідер цієї партії Н. Чемберлен був відповідальним за зростання геополітичного впливу Третього Рейху на Центральну Європу напередодні Другої світової війни. Однак з приходом Черчилля до влади в якості прем'єра ця репутація буде відновлена.

У міжвоєнний період консерватизм Французької республіки набував експансіоністського характеру. Цей консерватизм асоціюється з відомою політичною постаттю Раймона Пуанкаре, який був президентом країни в 1913 – 1920 рр., та тричі прем'єр-міністром Франції в 1912-1913 рр., 1922-1924 рр., 1926-1929 рр., та партією «Національний блок». Підтримка Добровольчої армії Денікіна, боротьба з профспілками і робітничими мітингами всередині країни та окупація Рурського басейну Веймарської республіки разом з Бельгією свідчать

¹ Макаренко Б. Консерватизм и развитие: основы общественного согласия. М. : Альпина Паблишер, 2015. 332 с.

² Там само, с. 125-149.

про те, що у Франції консерватизм розвивався на досить потужних правих та державоцентристських засадах³.

Після поразки Німеччини у Першій світовій війні консерватизм як політична сила у цій країні війні був у певному сенсі дискредитованим, оскільки асоціювався з колишньою кайзерівською владою. У Веймарській республіці на передову політичної арени вийшли соціал-демократичні та центристські партії. З іншого боку консерватизм активно розвивається у політичній філософії німців. Освальд Шпенглер, Карл Шмідт та Едгар Юнг стали теоретиками «консервативної революції», чиї ідеї базувалися на необхідності соціал-політичної консолідації населення для підвищення міцності Німеччини⁴. Певною мірою ці ідеї використали, спотворивши їх, нацисти під час приходу до влади⁵.

Якщо в наведених вище державах консерватизм розвивався у демократичних системах, то в Іспанії ця ідеологія у міжвоєнний період розвивалась у межах авторитарного монархічного режиму, встановленого генералом Мігелем Прімо де Ріверою в 1923-1930-х роках. Король відігравав роль об'єднання нації, що дозволяло де Рівері експлуатувати цю ідею для проведення експансіоністської політики по відношенню до Марокко⁶. З перемогою Франко у Громадянській війні консерватори об'єднались з реакціоністами та фашистською «фалангою», ставши більше ізоляціоністською ідеологією⁷.

Консерватизм в Центрально-Східній Європі набагато пізніше розпочав свій розвиток. Якщо у Західній Європі ця ідеологія вже більше як століття активно розвивалася у межах незалежних держав, то в Центрально-Східній Європі

³ Черкасов П. П. Раймон Пуанкаре — президент Третьей республики. Новая и новейшая история. №2, 2019. С. 156—172.

⁴ Шпенглер О. Пруссачество и социализм. М.: Праксис., 2002. 240 с.

⁵ The Role of The Conservative Elite in The Nazi Rise to Power. The Holocaust Explained: Designed for schools. URL: <https://www.theholocaustexplained.org/the-nazi-rise-to-power/the-nazi-rise-to-power/the-role-of-the-conservative-elite/>

⁶ Pennell, C. R. "Ideology and Practical Politics: A Case Study of the Rif War in Morocco, 1921–1926," International Journal of Middle East Studies, 1982. P. 19–33.

⁷ Ходжес Г.Э. Франко: Краткая биография. Пер. с англ. Г.М. Цареградского. М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2003. 382 с.

консерватизм почав свій розвиток у межах незалежних країн лише після Першої світової війни.

Так у Польщі, Чехії та Угорщині консервативні сили в країні успадкували багато ідеологічних постулатів з Західної Європи. Проте свою ідеологію вони формували як залежні від метрополій країни, які то мали, то втрачали власну політико-економічну автономію.

В Польщі після отримання незалежності в 1918 році консервативна ідеологія асоціювалась з визвольною війною проти Радянської Росії та національним лідером Юзефом Пілсудським⁸. Таким чином з встановленням режиму «санації» – авторитарного правління Пілсудського в 1926-1939 рр., консервативна ідеологія почала асоціюватись саме з цим режимом. Особливістю тодішнього польського консерватизму була більша радикальність до національних питань. Це підтвердила політика пацифікації, яка була направлена на силове придушення самовизначеності національних меншин у культурному та політичному питаннях. Отже, на відміну від Західної Європи, в цьому регіоні консерватизм стає певним чином націоналістичним. Це дозволяє говорити про початок розвитку націонал-консерватизму в Польщі.

В Угорщині у міжвоєнний період спостерігалась схожа ситуація. Тут консервативна ідеологія була увібрана авторитарним режимом Міклоша Горті⁹. Через програш Угорщини як частини дуалістичної австро-угорської монархії, консерватизм увібрав у себе реваншистські настрої.

На відміну від Польщі та Угорщини, консерватизм в Чехословаччині в той час розвивався в межах демократичної системи. Тодішня Аграрна партія – політична сила консервативного тлумачення, до 1938 року очолювала коаліційні уряди в парламенті Чехословаччини¹⁰.

⁸ Ким. И.К. Парламентские выборы 1930 года в Польше в зеркале “Газеты Польской”, 2015. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/parlamentskie-vybory-1930-goda-v-polshe-v-zerkale-gazety-polskoy/viewer>

⁹ Контлер Л. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы. Пер. с англ. М.: Издательство “Весь Мир”, 2002. С. 243-472.

¹⁰ Mareš, M., Pšejja, P. Agrarian and Peasant Parties in the Czech Republic: History, Presence and Central European Context, 2007. 18 p.

У своїй роботі «Консерватизм як ідеологія» С. Гантінгтон аналізує три види консерватизму¹¹:

1. Аристократичний – найперший вид консерватизму, що виникає після французької революції 1789 року. Складався з негативної реакції аристократії, плантаторів та іншої частини представників вищого класу суспільства на буржуазні революції кінця XVIII – XIX століть. Цей вид консерватизму зараз втратив актуальність.
2. Автономний – вид консерватизму, який на постійній основі притаманний конкретній групі людей у суспільстві, які абсолютизують для себе архетипічні поняття «справедливості», «авторитету», «порядку» і так далі. Це консерватизм, який розвивається на психологічному та морально-етичному рівні, що не залежить від конкретних обставин¹².
3. Ситуаційний – консерватизм розглядається як ідеологія, що є основою захисту інституцій, що протистоїть загрозам повалення існуючого ладу.

На початок XX століття для Європи характерним були саме автономний та ситуаційний консерватизм.

Отже, консерватизм в Західній Європі станом на початок двадцятих років двадцятого століття був достатньо універсальною ідеологією. Об'єднуючими рисами консервативної ідеології були підтримка культурних питань та морально-ціннісної етики, схильність до етатизму, звернення уваги до національних питань і так далі. У той же час, консерватизм мав відмінності в кожній з країн. Наприклад, в той час як у Великобританії консерватори були ізоляціоністами, у Франції при Раймоні Пуанкаре та Іспанії Мігеля де Рівери – експансіоністами. Те саме стосувалося Центрально-Східної Європи. Якщо Польща і Угорщина розвивались зі взаємодією з авторитарними режимами, то у

¹¹ Huntington S. P. "Conservatism As An Ideology", The American Political Science Review, vol. 51, 1957. P. 454–473.

¹² Бевз Т. Консервативні партії сучасної України: традиція чи модернізація. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. 2012. С. 85-96.

Чехословаччині – з демократичним¹³. Враховуючи особливості консерватизму в кожній країні, це дозволяє нам зрозуміти і особливості консерватизму в Україні часів УНР.

1.2. Монархічно-гетьманська концепція Липинського

Український консерватизм як уніфікована думка починає розвиватися в першій половині ХХ століття. В'ячеслав Липинський став одним з засновників цієї ідеології в Україні. Тому задля розуміння історичного становлення українського консерватизму, варто приділити увагу аналізу головних ідей Липинського.

Липинський почав висвітлювати свої думки під час Української революції 1917-1921 рр. Він приділяв значну увагу дослідженню національної ідеї України¹⁴. За автором, проблеми політичної залежності українських земель від іноземних держав полягали у відсутності універсальної національної ідеї¹⁵. Тому Липинський у своїй головній праці «Листи до братів-хліборобів» звертає увагу на політичну роздільність українського суспільства, як століттями до Української революції, так і під час неї. Політична консолідація громадянського суспільства України була справою виживання державотворчих процесів для Липинського.

Класократія

Липинський зробив внесок у розвиток української політичної думки, виокремивши типологію та проаналізувавши три форми державного устрою:

- Демократія.
- Олігархія.
- Класократія.

¹³ Mareš, M., & Pšej, P. Agrarian and Peasant Parties in the Czech Republic: History, Presence and Central European Context, 2007. 18 p.

¹⁴ Липинський В. Листи до Братів-Хліборобів І. Українська наддніпрянська інтелігенція й українська національна ідея. Хліборобська Україна. Відень : Видання ініціативної групи Українського Союзу Хліборобів Державників, 1920. Т. 1. С. 4.

¹⁵ Там само.

В основі українського консерватизму Липинського лежала оригінальна ідея монархізму - класократії. Автор підкреслював, що ідея нового гетьманства – це ідея нового монархізму та нового аристократизму¹⁶. Суть цієї ідеї полягала у існуванні в незалежній Україні короля, або гетьмана, який мав би бути наділений символічними повноваженням. Реальні повноваження впровадження законодавчої і виконавчої влади мали б лежати на парламенті України. По суті Липинський обґрунтовував доцільність впровадження в країні конституційної монархії. Образ короля/гетьмана незалежної Української держави був важливою частиною нового політичного режиму. Так Липинський вважав, що гетьман України мав відігравати роль символу та єдності української нації, уособлюючи у собі політичну консолідацію населення перед загальним іноземним ворогом країни – Радянською Росією¹⁷. Монарх нової української держави уособлював у собі ідею політичної консолідації для автора.

Липинський вважав, що монархізм та існування «нового гетьманства» всупереч республіканізму обумовлені «історичною тяглістю» українського населення до цього стану¹⁸. Так автор наголошував, що у основі традицій творення незалежної політики України лежить ідея гетьманського монархізму. Це пов'язано з тим, що до 1917 року Україна мала незалежність тільки в середині XVII сторіччя. В тодішній українській козацькій державі, офіційна назва – Війську Запорізькому, панувала гетьманська монархія. Отже, для Липинського в основі державотворення України лежав архетип монархізму. Не дивлячись на це, він наголошує не на перейнятті старих монархічних моделей державотворення, а на створенні нової державної моделі для України.

Для Липинського, гетьманство – це Трудова Національна Дідична (спадкова) Монархія¹⁹. Ця ідея лежала не тільки у основі ідей українського консерватизму та монархізму Липинського, а й була ключовою для гетьманського руху

¹⁶ Там само. С. 102.

¹⁷ Там само, с. 102-104.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само, с. 102.

прихильників Скоропадського. Згодом ці монархічні ідеї Липинського були уніфіковані гетьманським рухом за кордоном у документі «Конституційні основи Української Держави у світлі програмових засад Гетьманського руху» 1978 року²⁰.

Необхідність одного гетьмана для монархічної держави, за автором «Листи до братів-хліборобів» пояснюється нестабільним політико-економічним життям українських територій протягом 1917-1921 рр. В цей період Україна намагалася вибороти власну незалежність, стала об'єктом нападу Радянської Росії та плацдармом розгортання повномасштабної громадянської війни між білогвардійцями Антона Денікіна та комуністичними арміями Леніна і Троцького. За Липинським, в ті часи хаосу для здобуття української державності потрібна була головна гуртуюча ідея, яка була б здатна об'єднати політично розрізнене суспільство в Україні. Символом цієї гуртуючої ідеї теоретично мав би стати гетьман Української держави зі спадковою монархією²¹. В цілому свою монархічно-гетьманську концепцію Липинський характеризував так: «Гетьманство — це символ єдності Української Нації і сили Української Держави, персоніфікований в особі традиційного, національного дідового Гетьмана. Воно стоїть понад всіма кастами, партіями, класами і до нікого в нації спеціально не належить так само, як не може до когось спеціально належати і чийсь монополю бути само традиційне поняття Української Нації. Гетьманство об'єднує собою в одну національну цілість поодинокі класи людей, що живуть на Українській Землі — класи, природно зорганізовані в своїх автономних

²⁰ Конституційні основи Української держави в світлі програмових засад Гетьманського Руху (проект). Diasporiana Електронна бібліотека. Проект зі збереження інтелектуальної спадщини української еміграції та розсіяння. URL: <https://diasporiana.org.ua/ideologiya/15060-konstitutsiyni-osnovi-ukrayinskoyi-derzhavi-v-svitli-programovih-zasad-getmanskogo-ruhu-proekt/>

²¹ Липинський В. Листи до Братів-Хліборобів І. Українська наддніпрянська інтелігенція й українська національна ідея. Хліборобська Україна. Відень : Видання ініціативної групи Українського Союзу Хліборобів Державників, 1920. Т. 1. С. 102.

політично-економічних «радянських» чи інших формах власної класової організації»²².

За Липинським, основою формування будь-якої державної нації є певна найчисельніша соціальна група. Для автора цією групою були хлібороби, тобто селяни, або фермери, оскільки на початку XX століття цей клас був найчисельнішим в Україні²³. Для консервативного ідеолога клас хліборобів існує всередині ієрархічної системи розриву між бідними і багатими, проте ніколи не має втручатись у суперечки між цими соціальними станами. В ідеалі, для Липинського, клас хліборобів має уособлювати у собі єдність всередині ієрархії усіх соціальних груп незалежної України. Виходячи з аналізу ідей Липинського, тогочасні хлібороби уособлюють у собі ідеалістичний образ незалежного фермера зі своєю землею та високою повагою до приватної власності.

Аристократія

Однією з ключових рис консерватизму В'ячеслава Липинського була ідея створення незалежної української аристократії. Для автора «Листи до братів-хліборобів...», аристократія є одним з найважливіших нечисельних елітистських соціальних класів, яка слугує фундаментом державного будівництва²⁴. Для Липинського, це - невелика соціальна група, еліта, що діє за меритократичними принципами селекції, і на основі діяльності якої має постати нова незалежна українська нація і держава. Цей стан за соціальною ієрархією знаходиться вище поміж робітників, хліборобів, інтелігентів і промисловців.

Аналізуючи думки та ідеї Липинського, можна прослідковувати помітну роль архетипу козацтва для автора. Так ідеолог українського консерватизму визначав, що нащадки козацько-шляхетного, землевласницького класу повинні були

²² Липинський В. Листи до Братів-Хліборобів II. Наша орієнтація. Хліборобська Україна. Відень : Видання Українського Союзу Хліборобів-Державників, 1921. Т. 2. С. 3–48.

²³ Там само, с. 4-17

²⁴ Там само. С. 104.

відігравати помітну роль при встановленні нової аристократії²⁵. Отже, можна спостерігати сильну повагу до українських традицій.

Демократія

Жорстка критика демократії Липинським була продиктована суровим реаліями Української революції та приходу більшовиків до влади в Росії. У головних невдачах здобуття цілковитої незалежності України в 1917-1921 роках Липинський звинувачував інтелігенцію. Критика українським мислителем інтелігенції полягала у тому, що це тонкий прошарок суспільства, який не намагався залучити якомога більше представників інших прошарків населення України у боротьбу за незалежність, а тому був приречений на невдачу. На додаток до цього державотворчі невдачі інтелігенції в 1917 році пов'язані були з тим, що цей вузький прошарок українського суспільства намагався встановити в країні іноземний варіант демократичного устрою. Для автора «Листів до братів хліборобів» та демократія, яку інтелігенція намагалась встановити в Україні «здегенерувала» більшість прошарків суспільства України. Внаслідок цього відбувся відрив аристократії від народу²⁶. Як наведено вище, національна аристократія для Липинського має бути невід'ємним прошарком українського суспільства. Тому намагання відірвати від населення цей важливий і становлений за меритократичними принципами прошарок суспільства буде згубним для державотворення. Липинський ж вважав, що в Україні варто будувати власний тип демократії, що базуватиметься на культурних звичаях та традиціях населення країни.

Для Липинського така демократія має будуватися на основі потреб хліборобського класу фермерів, як найчисельнішого прошарку населення. Ідейним натхненником політичної участі та залученості хліборобів до управління державою має бути національна аристократія. На нашу думку, такі

²⁵ Там само.

²⁶ Там само. С. 150.

принципи чимось схожі на представницьку демократію при монархічній владі гетьмана, який слугував «арбітром» в політичній системі України.

Територіальний патріотизм Липинського

В'ячеслав Липинський один з перших українських політичних філософів і мислителів сформулював концепцію територіального патріотизму та суверенітету. В основі територіального патріотизму Липинського лежала ідея консолідації населення, не дивлячись на розрізнення в мові та культурі, з метою створення однієї незалежної політичної нації – українців²⁷. Ця ідея була необхідною в умовах української революції та постійних військових діях на території України між червоними, білими та польськими військами. Саме тому Липинський розумів необхідність толерування представників російської, польської, єврейської та інших національностей, що проживають на території України з метою популяризації серед усіх національностей ідеї створення незалежної української держави і нації. Саме тому ідея суверенітету України стала ключовою в концепції територіального патріотизму.

Ці ідеї справили потужний вплив на сучасну політичну історію незалежної України. Протягом 1991-2022 рр., більшість найвпливовіших політиків та партій України використовуватимуть у своїх політичних програмах, зверненнях та закликах ідею територіального патріотизму. Події 2014 року дадуть новий поштовх цим ідеям, які свого часу висунув В'ячеслав Липинський.

1.3. Консерватизм Скоропадського vs консерватизм Липинського

В період гетьманства Скоропадського може здатися, що теорія українського консерватизму Липинського мала всі доступні шляхи розвитку, оскільки при владі був ідеологічний союзник. Більше того, автор «Листів до братів-хліборобів» неодноразово використовував образ гетьмана Скоропадського для творення своєї теорії. Не дивлячись на це, виходячи з політики, яку проводив

²⁷ Малиновський В. Концепція територіального патріотизму В. Липинського в сучасних процесах формування політичної нації. Освіта регіону. №3, 2012. С. 31–35.

Скоропадський, можна спостерігати розбіжності з теорією українського консерватизму.

Виділивши основні постулати концепції консерватизму Липинського, варто порівняти її з консервативно-правими ідеями та політикою Скоропадського. Цей порівняльний аналіз є необхідним для розуміння розвитку українського консерватизму після 1921 року.

З точки зору прихильників УНР гетьманський режим мав недоліки. Сучасний український історик Ігор Гирич узагальнює підхід цього табору таким чином²⁸:

1. «Скоропадський фактично відновлював старий феодально-панський лад з переважанням поміщицької системи і протиставляв себе основній частині селянства.»

Політика Скоропадського з відновлення поміщицького володіння землею в період свого гетьманства, з весни по листопад 1918 року напрямку є протилежною погляду Липинського щодо земельного питання. Для Липинського головною рушійною силою встановлення незалежної української держави були селяни, або хлібороби, які мали володіти самостійно власною землею.

2. «У національній сфері стояв на проросійських позиціях, залишаючись фактично представником російської політичної нації в Україні.»

На відміну від Скоропадського, Липинський стояв повністю на проукраїнських позиціях, що протирічило політиці гетьмана.

3. «Створював в Українській Державі російське за свідомістю військо, яке не стільки воювало з Білою армією Денікіна, скільки поповнило її своїм складом після поразки Гетьманату».

Для Липинського було важливим створити українську армію, проте вона мала будуватися на консенсусних та консолідаційних засадах з іншими меншинами в країні. Будівництво російської армії в Українській державі для Липинського було неприйнятним.

²⁸ Гирич І. Державність, національна ідея та люди гетьманської України у спогадах Павла Скоропадського. Скоропадський Павло Петрович. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918. пер. з рос. Е. Соловей; упоряд. Ігор Гирич. К.: Наш формат, 2017. с. 360-436.

4. «Не знайшов спільної мови з лідерами українських національних політичних партій, віддавши перевагу російським політичним організаціям, таким як Протофіс (Союз промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства) та Союз земельних власників».

Липинський брав активну участь у розробці програми «Української демократично-хліборобської партії», яка була заснована на консервативних засадах, описаних вище. У травні 1918 року ця партія увійшла в Український національно-державний союз²⁹. Ця політична сила була заснована як антигетьманська і протистояла проросійській політиці Гетьманату.

5. «Негативно ставився до ідей соборності, мав упередження щодо галичан через їхню принципову антиросійську позицію».

Можна бачити, що цей пункт повістю протирічить ідеї Липинського щодо політичної консолідації України. Для Липинського такі ідеї були згубні для державотворення.

6. «Проголосивши «Федеративну грамоту» щодо майбутніх стосунків з Росією, фактично відмовився від ідей української самостійності на користь федерації».
7. «Попри зрушення в культурній сфері, зберігав русифікаторський курс у суспільному житті і культурній політиці, роблячи ставку не на свідомих українців, а на людей малоросійської ментальності».
8. «Павло Скоропадський не був державником і програв тому, що робив ставку на російських діячів, які опинились в Україні».

Зараз Павла Скоропадського українська громадськість розглядає інакше, визнаючи позитивний внесок гетьмана у державотворення України. Наприклад, п'ятий президент України Петро Порошенко часто цитував та посилався на Скоропадського³⁰.

²⁹ Тризуб. Нью-Йорк, 1963. Ч. 25. С. 1—8

³⁰ Порошенко порадив українським політикам читати Скоропадського. Укрінформ - актуальні новини України та світу, 22.01.2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2160991-porosenko-poradiv-ukrainskim-politikam-citati-skoropadskogo.html>

Тим не менше, можна бачити, як сильно відрізнялись консервативні ідеї Скоропадського від політичної думки Липинського. Дивлячись на суттєві розбіжності, ці два діячі мали деяку спільність у погляді на консервативно-монархічний проект України. Більшою мірою подібність полягала у баченні необхідності існування монарха в країні. Так Скоропадський писав у своїх «Спогадах»: «Я убеждён, что Украина может существовать только в форме Гетьманства. Конечно, роль гетьмана должна быть существенно урезана в сравнении с теми правами, которые я себе лишь временно присвоил для проведения в жизнь тех начинаний, которые иначе проведены быть не могут»³¹. Отже, Скоропадський, як і Липинський визнавав необхідність введення парламентаризму в Україні.

Скоропадський також висловлював думку про те, що необхідно створити в Україні таку політичну силу, яка буде здатна вести переговори як з лівими, так і з правими партіями, також між росіянами і українцями³². Для гетьмана такою партією була «Українська демократично-хліборобська партія», ідейним натхненником, якої був Липинський. Тому, за визначенням І. Гирича, після падіння Гетьманату і еміграцією українських консерваторів за кордон, Скоропадський пішов за ідейними гаслами і теоретичними засадами національного гетьманства вихідців з УДХП³³.

1.4. Український консерватизм у вигнанні

Після поразки Української революції консервативно-монархічний рух продовжував свій розвиток в еміграції. У 1920 році В'ячеслав Липинський та Сергій Шемет створили «Український союз хліборобів-державників» у Відні. Це

³¹ Скоропадський П. Спогади. – С. 182.

³² Там само. - С. 132.

³³ Ігор Гирич. Державність, національна ідея та люди гетьманської України у спогадах Павла Скоропадського. Скоропадський Павло Петрович. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918. Пер. з рос. Е. Соловей; упоряд. Ігор Гирич. К.: Наш формат, 2017. с. 387.

був союз українських монархістів та консерваторів. Павло Скоропадський також увійшов до нього³⁴.

Однак цей рух не можна було назвати консолідованим. В УСХД можна прослідковувати існування двох поглядів на українську консервативно-монархічну державність³⁵:

- Погляд Скоропадського – роль гетьмана має бути впливовою та самостійною. Голова держави повинен брати активну участь у політичних процесах в країні. Гетьман відіграє центральну роль у політичній системі Гетьманату.
- Погляд Липинського – посада гетьмана є символічною. Голова держави відіграє роль об'єднуючого символу української нації. Гетьман має бути наділений лише представницькими та політично не впливовими повноваженнями. Гетьманат має вигляд парламентської монархії.

Через розбіжність поглядів цей рух розколовся. В 1930 році Липинський оголосив про ліквідацію «Українського союзу хліборобів-державників» та створив «Братство українських класократів-монархістів». Цей рух припинив своє існування після смерті Липинського. Скоропадський зі свого боку створив «Союз гетьманців-державників», яке продовжило свою активну діяльність до кінця XX сторіччя. Так в 1930-х роках «Союз гетьманців державників» мав більше 60-ти представництв в США та Канаді. Протягом 1960-1970-х років друкувалося видання «Булава» з історії Гетьманського руху³⁶.

Не дивлячись на відродження української незалежності в 1991 році, «Союз гетьманців-державників» та його тодішня голова – Олена Отт-Скоропадська продовжили закордонну діяльність. Цей політичний рух ставив на меті відродження в Україні дідичної монархії, яка уособлювалася постаттю гетьмана.

³⁴ Потульницький, В. Створення в еміграційних умовах ідеології українського монархізму та її специфіка (1918–1939). Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Історичні науки", 2015. С. 38–43.

³⁵ Там само.

³⁶ Осташко Т.С. Союз гетьманців-державників (СГД) URL:
http://www.history.org.ua/?termin=Soiuz_Hetmantsiv

В основі цього державотворення рух СГД покладав надії на відродження консервативної морально-ціннісної традиції в українському суспільстві³⁷. Лише у вересні 2000-го року в Києві СГД створила власну ініціативну групу, яка провела перші установчі збори 15 жовтня 2001 року. З 2007 року цей політичний рух практично зупинив активну діяльність.

Отже, український консерватизм першої половини ХХ століття був достатньо помітною ідеологією, апогей розвитку якої припав на часи гетьманського правління Україною Скоропадським. Липинський став провідним ідеологом українського консерватизму. Після захоплення України Радянською Росією, консервативний рух емігрує та розпадається у 1930 році. Не дивлячись на це, постать Липинського та його ідеї відіграли важливу роль у становленні українського консерватизму. Більше того, деякі з ідей українського ідеолога, такі як територіальний патріотизм, політична консолідація та розвиток культури, мають дотепер вплив на українські політичні партії, починаючи з 1991 року.

³⁷ Там само.

РОЗДІЛ II. ВІДНОВЛЕННЯ КОНСЕРВАТИВНОЇ ІДЕОЛОГІЇ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

2.1. «Кінець ідеологій» та Україна

У другій половині XX століття виникає багато наукових досліджень та суспільних думок присвячені «занепаду» ідеології. Станом на кінець XX – початок XXI століття чіткі відмінності політичних ідеологій консерватизму, лібералізму, соціал-демократії та інших значною мірою почали зменшуватися у науковому та політично-філософському вимірі³⁸.

Головні тези поборників ідеї «кінця ідеології» полягали в тому, що під час Другої світової війни у Західному світі більшість ідеологій (не радикальних) консолідувалися навколо спільної загрози³⁹. З кінцем Другої світової війни фашизм та комунізм втратили свою популярність. Залишилися лише консолідовані консерватори, ліберали і соціалісти, які досягли спільної мети під назвою «вдалий капіталізм»⁴⁰. Для прихильників ідеї «кінця ідеології» ця мета зовсім не була ідеологічною. Проте на думку українського критика ідеї «кінця ідеології» Ф. Кирилюка, як і автора даної концепції Д. Белла мета «вдалого капіталізму» носила у собі ідеологічну ціль. Ця мета зберігала віру у ринкову економіку, приватну власність, матеріальне заохочення, соціальне забезпечення та економічне втручання держави. Тобто усі ці висвітлені ідеї певним чином є похідними від ідеологій консерватизму, лібералізму та соціалізму. На додаток до цього ріст впливу лівих ідеологій в кінці 1960-х років заперечили думку про «кінець ідеології».

В Україні також ведуться чисельні дискусії щодо цього. Так однією з популярних думок є те, що в Україні ідеології померли. Більшість впливових політичних партій незалежної України направлені на якнайбільше охоплення

³⁸ Детальніше про це див.: Bell, D. The End of Ideology Revisited (Part I). Government and Opposition, 1988. P. 131–150.

³⁹ Детальніше про це див.: Bell, D. The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties. N.Y.: Free Press, 1965. 501 p.

⁴⁰ Кирилюк Ф. М. Філософія політичної ідеології: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2009. С. 490-491.

електорату з метою потрапити до парламенту, а не на відповідність своїй політичній програмі та ідеології. Тому є думка про те, що немає сенсу говорити про консерватизм в Україні як ідеологію⁴¹.

Ми переконані у тому, що не дивлячись на помітну трансформацію ідеологій у світі та в Україні протягом кінця XX – початку XXI століття, вона нікуди не зникає. Так Ф. Кирилюк стверджує, що ідеології лише трансформуються, зберігаючи ціннісні та традиційні з архетипічної точки зору постулати⁴².

У контексті дослідження ідеології протягом другої половини XX століття, виділяють, зокрема, дві тенденції⁴³:

1. Концепція загальної «деідеологізації».
2. Концепція «реідеологізації».

Концепція «деідеологізації» формується в середині 1950-х – початку 1970-х та знову в середині 1980-х років. Головну ідею цієї концепції Кирилюк формулює так чином: «зростаючий вплив науки призводить до падіння впливу ідеологічних систем⁴⁴». Тобто мова йде про ріст секуляризації в більшості країн світу, через що ідеології починають втрачати вплив у суспільстві. Особливо ці ідеї отримують широкий вплив у демократичних індустріальних суспільствах. Саме в таких державах громадянство все більше усвідомлює відірваність механізмів державної влади та її представників від потреб суспільства. Тому суспільство все менше починає вірити в ідеології. На фоні розмивання меж ідеологій відбувається падіння її впливу у різних цінностях: духовних, соціальних та інших. Тому ідея «кінця ідеології» досягла апогею свого впливу в 1950 - 1960-х роках.

Не дивлячись на безпідставні аргументи прихильників ідеї «кінця ідеології», сьогодні також можна говорити про вплив ідеологічних факторів на політичні

⁴¹ «Політичні ідеології померли», але «Зарано ховати ідеології». 19.12.2018. URL: <https://voxukraine.org/politichni-ideologiyi-pomerli-ale-zarano-hovati-ideologiyi-perekaz-diskusiyi/>

⁴² Кирилюк Ф. М. Філософія політичної ідеології: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2009. С. 489-494.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Там само.

цілі потужних партій країн Європи та Америки. Не зважаючи на помітний вплив ідеї про те, що більшість політичних партій намагаються будувати свою програму на основі уподобань електорату, а не відповідно своїй ідеології, мета, яку ці політичні сили собі ставлять базується на основі їхніх ідеологічних переконань. Це говорить нам про те, що ідеології не зникають.

Концепція «реідеологізації» будується на основі наведеної вище критик «деідеологізації». Однією з причин виникнення концепції «реідеологізації» була необхідність протистояти робітничим та комуністичним ідеологіям⁴⁵. Лише розвиток або трансформація класичних ідеологій могли б протистояти комунізму. Наприклад, такою опозиційною до комунізму стала трансформована новою монетарною політикою Тетчер та Рейгана консервативна ідеологія⁴⁶.

За аналізом Кирилюка, не дивлячись на активну «деідеологізацію» протягом 1950-1960-х років, не вдалося знизити вплив у суспільстві традиційних загальнонаціональних ідей та цінностей⁴⁷. Фундамент для ідеологій не було знищено чи нівельовано. При цьому дослідник наголошує, що ідеологію варто розглядати не як щось позитивне чи негативне. Більше потрібно звертати увагу на те, яке місце посідає та чи інша ідеологія у суспільстві. Частково через відсутність у цьому підході оцінної конотації, повної «деідеологізації» не відбулось.

На початку 1990-х концепція «деідеологізації» зачіпає пострадянські країни. За дослідженням Кирилюка, поняття ідеології в Україні станом на початок 1990-х років було значною мірою маргіналізовано та дискредитовано⁴⁸. Більше того, часто в науковому дискурсі в Україні ідеологія розглядалась як інструмент маніпуляції суспільством. Тому в Україні активно розвивається ідея «деідеологізованого» суспільства».

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Bevir, M. Rhodes R. A. W. "Narratives of "Thatcherism"". West European Politics, 1998. P. 97–119.

⁴⁷ Кирилюк Ф. М. Назв. праця. С. 489-494.

⁴⁸ Там само, с. 492

Можна спостерігати прагнення більшості впливових політичних партій України будувати особисту програму на матеріальних вподобаннях електорату. Тим не менш, як ми покажемо нижче, політичні програми, лозунги та заклики партій України будуються на загальнонаціональних ідеях та цінностях українського суспільства, які певною мірою відповідають сучасним консервативним ідеологіям провідних партій Європи.

2.2. Поява перших консервативних партій в незалежній Україні.

Аналізуючи консерватизм в незалежній Україні, варто розглядати його розвиток у впливових правоцентристських партіях. Але становлення цих партій не було легким. В науковому дискурсі вкрай складно було визначити до якої ідеології та політичного спектру належали найпотужніші партії України протягом 1990-2000-х років.

І. Кизименко аналізує декілька підходів до визначення політичного спектру найвпливовіших партій України⁴⁹. Посилаючись на М. Гориня, який у 1993 році окреслив позиції політичних партій України, дослідник вказує, що до консервативних засад більшою мірою схиляються:

- Українська республіканська партія та Конгрес національно-демократичних сил – як правоцентристи.
- Рух-партія – центристи.

Якщо дивитись за ідеологічною спрямованістю, то Кизименко вказує:

- «Неоконсерватизм – Народний рух України, Українська республіканська партія, Українська національна консервативна партія»⁵⁰.

Тобто тут Народний Рух України та Українська республіканська партія підпадають під одну ідеологію – неоконсервативну.

Тетяна Бевз, аналізуючи розвиток консерватизму в Україні, виділяє такі різновиди цієї ідеології:

⁴⁹ Кизименко І., «Історіографія формування політичних партій України». Форум історичних наук. ВІСНИК КНТЕУ. К., 2010. С. 99 – 106.

⁵⁰ Там само.

- «Неоконсерватизм».
- «Ліберальний консерватизм».
- «Український національний консерватизм».
- «Український консерватизм».
- «Помірований націоналізм».
- «Націонал-консерватизм».

Ці види консерватизму є найбільш притаманними для український політичних партій відповідної ідеології. Найбільш впливові партії України протягом 1998-2021 рр., частково відносяться до цих різновидів.

Перед тим як перейти до аналізу найвпливовіших українських політичних партій та сил, які можна було б віднести до представників консервативної ідеології, варто розглянути ті політичні партії, в яких консерватизм став логічним продовженням концепції Липинського. Це допоможе краще зрозуміти те, як розвивалась українська консервативна думка після здобуття незалежності Україною.

За дослідженням Павла Гай-Нижника, консервативна ідеологія в Україні була «виразно» представлена в Українській національній консервативній партії (УНКП) та Українській консервативній партії (УКП)⁵¹. Перша почала свій розвиток в 1992 році, друга – в 2004-му. Проблемою розвитку «виразного» консерватизму було те, що ця ідеологія у «чистому» вигляді не набула популярності серед українського населення. Так Українська національна консервативна партія спробувала потрапити до Верховної Ради України лише в 2006 році у складі блоку «Патріоти України», який набрав лише 0,04% голосів виборців⁵². Українську консервативну партія спіткав схожий результат – лише 0,09% голосів виборців.

⁵¹ Гай-Нижник П. Ідеологія сучасних українських консервативних політичних партій (з огляду на програмові засади УНКП та УКП). Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. К., 2011. Вип.3 (53). С.94–115

⁵² Там само.

Не дивлячись на політичний крах цих партій, їхні ідеологічні постулати успадкувавши ідеї консервативної концепції Липинського, справили значний вплив на розвиток сучасної консервативної думки в Україні. Більше того, постулати, які були вперше висвітлені УНКП та розвинені УКП, активно використовувалися правоцентристськими найвпливовішими партіями України.

Українська національна-консервативна партія визначала своєю стратегічною метою – «побудова Української Самостійної Соборної Національної Демократичної Держави, яка базується на християнських цінностях»⁵³. Помітним є те, що для українських консерваторів підняття ролі християнських цінностей пов'язане з розпадом Радянського Союзу, де церква довгий час переслідувалась.

До 1996 року, Українська національна консервативна партія у своїй програмі багато чого успадковувала від ідей Липинського⁵⁴. Так не дивлячись на те, що УНКП наголошувала на необхідності розбудови України на основі розвитку громадянського суспільства, партія вважала, що демократія не є основним та найбільш ідеальним типом суспільного устрою. Свобода особистості не була для тодішніх консерваторів основною метою суспільного розвитку. Перші українські консерватори були переконані у необхідності єдності інтересів держави та нації⁵⁵.

Можна спостерігати, що ця ідея напряду взята у концепції Липинського, де принцип політичної консолідації базується на єдності нації і державних інтересів. Більше того, критика демократії Липинським має багато чого схожого з початковим ставленням УНКП до цього політичного устрою. Так як і Липинський, УНКП розглядали сучасну демократію як елітарну, де в пріоритеті постають інтереси еліти, а не народу. Для Липинського це були «багатії-

⁵³ Там само.

⁵⁴ Липинський В. Листи до Братів-Хліборобів П. Наша орієнтація. Хліборобська Україна. Відень : Видання Українського Союзу Хліборобів-Державників, 1921. Т. 2. С. 63-110.

⁵⁵ Гай-Нижник П. Ідеологія сучасних українських консервативних політичних партій (з огляду на програмові засади УНКП та УКП). Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. К., 2011. Вип.3 (53). С.94–115

плутократи». Тому на початку свого виникнення УНКП вважала ідеальною формою правління в Україні – монархію, проте через відсутність реального претендента на престол, партія обрала республіканський шлях⁵⁶.

На додаток до вище наведеного, в першій половині 1990-х років «Українська національна консервативна партія розглядала можливість перетворення себе на політичну силу «орденського типу», на кшталт «Братства українських класократів-монархістів» В. Липинського. Саме в цей період УНКП висунула ідею побудови українського суспільства за принципом «нації золотих комірців»⁵⁷. Це означало побудову українського суспільства на принципах ієрархічності та засадах направлених на шанування традицій. Однак з 1996 року партія перетворюється на національно-ліберальну, втрачаючи вплив консервативних ідей у своїй політичній програмі⁵⁸.

Українська консервативна партія від початку свого виникнення у 2004 році стояла на національно-консервативних засадах. Для розуміння того, що являє собою національний консерватизм, Павло Гай-Нижник визначає, що це варіація консерватизму, яка «концентрується здебільшого на національних інтересах і який, як правило, має традиційні соціальні та етичні погляди»⁵⁹. Також ця течія консерватизму здебільшого виступає за ізоляціонізм в сучасній політиці.

Українська консервативна партія успадкувала у своїй ідеології деякі концепти Липинського. Принцип політичної консолідації Липинського відіграв помітну роль у становленні ідеологічної програми УКП. Так Гай-Нижник виділяє три головні ідеї, які висвітлювала УКП у своїй програмі⁶⁰:

- Унітарність української державності.

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ Там само. С. - 99.

⁵⁸ Бевз Т.А. Українська національна консервативна партія (УНКП). Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2. Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2019. 842 с. — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=ukrajinska_natsionalna_konservatyvna_partija

⁵⁹ Гай-Нижник П. С. 100.

⁶⁰ Там само. С. — 101.

- Соборність.
- Збереження української мови як єдиної державної.

Більше того, за словами Гай-Нижника, УКП виступала за становлення сучасного консерватизму на основі «традицій та морально-правових засад українського козацтва»⁶¹. Можна бачити, що протягом чотирьох століть в політичному дискурсі України зберігається архетип українського консервативного символу козацтва, який сильно розвинув В'ячеслав Ліщинський.

За програмою партії, принцип політичної консолідації полягав у тому, що «Українська держава зобов'язана дбати про відродження й розвиток української нації - всіх етносів, які проживають у межах держави й об'єднуються за допомогою юридичних інституцій, прав громадянства, які мають духовну потребу жити разом і спільно рухатися до визначеної мети, покладаючи в основу розвитку цінності культури титульної нації»⁶².

Також УКП ідеальною формою правління вважала «гетьманську державу», проте цей концепт був перебудований на республіканські принципи. Так «гетьманом» для УКП став президент України, який має дбати про збереження принципу політичної єдності та консолідувати націю навколо своєї посади⁶³.

Не дивлячись на досить потужні консервативні позиції, УКП та УНКП не змогли стати політично впливовими силами, через відірваність від багатьох актуальних соціально-економічних проблем українського суспільства⁶⁴. Будуючи потужні суспільно-значні проекти становлення української держави, проаналізовані партії поверхово приділяли увагу подоланню економічної кризи 1990-х років в країні. Тому рівень підтримки електорату для цих партій був низьким.

⁶¹ Там само.

⁶² Програма Української консервативної партії. 22.12.2004. URL: <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=38>

⁶³ Там само.

⁶⁴ Гай-Нижник П. С. 113-114.

В той же час з'являється впливова консервативна політична сила – Українська республіканська партія (УРП). Політичну програму УРП (до 1995) року також можна відносити до «виразного» українського консерватизму⁶⁵. УРП стояла на ідеї:

- закріплення у конституції державної ідеології,
- українізації у кадровій політиці (за національною ознакою),
- орієнтація на власні традиційні архетипічні моделі розвитку українського суспільства,
- актуалізація консервативно-ліберальних і християнських цінностей.

Не дивлячись на таке ідеологічне позиціювання, УРП після вступу до Інтернаціоналу Християнської Демократії для світового суспільства стала визнаною політичною силою християнської демократії⁶⁶.

На думку Т. Бевз, УРП виражає свою схильність до різних консервативних течій⁶⁷:

- Неоконсервативні погляди на націю: питання нації має бути самобутнім і не зливатись з іншими.
- Прагнення до демократії – архетип державності українців.
- Захист приватної власності одна з найвищих цінностей. Потреба повернути велику частину державної власності до народу.
- Важливість екології, якає має бути більш пріоритетною за економіку, що доводить неоконсервативне спрямування УРП в цьому питанні.
- Відродження релігії та актуалізація норм християнської етики та моралі.
- Відродження та розбудова давніх українських традицій, встановлення єдиної державної української мови.

⁶⁵ Бевз Т. Консервативні партії сучасної України: традиція чи модернізація. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. 2012 с. 85-96.

⁶⁶ Там само.

⁶⁷ Там само.

- У культурній сфері: сім'я є найважливішою ланкою у вихованні дитини. Завдання сім'ї – виховати дитину патріота, що користується морально-ціннісою етикою.
- Майбутня Україна – миролюбна, але сильна.
- Дотримання принципу індивідуалізму у розвитку українського суспільства, проте з поєднанням державних інтересів.
- Поєднання принципу «свободи» і «авторитету», визнання парламентаризму основою для державної політики.

Отже, можна спостерігати, що УРП у своїх програмових позиціях використовує різні течії консерватизму. На фоні УНКП та УКП, які можна віднести до маргінальних партій, Українська республіканська партія стала досить помітною впливовою політичною силою. Так на парламентських виборах 1994 року УРП здобула 11 мандатів у Верховній Раді⁶⁸. Протягом 2002-2006 років УРП відігравала помітну роль на політичній арені України. На парламентських виборах 2002 року УРП набрала 7 місць у Раді⁶⁹. На виборах 2006 року партія набрала знову 11 місць⁷⁰.

Отже, УРП, як консервативна політична сила, грала помітну роль в українській політичній реальності. Не дивлячись на це, УРП не стала домінуючою консервативною силою. Це було пов'язано з приділенням великої уваги національно-культурним та ізоляціоністським цінностям, що сильно обмежувало електоральні можливості УРП⁷¹.

⁶⁸ Українська республіканська партія. Довідник з історії України: в 3-х т. За ред. І. Підкови та Р. Шуста. 1-е вид. К. : «Генеза», 1999. URL: http://history.franko.lviv.ua/IIIu_3.htm

⁶⁹ Українська республіканська партія. Історична довідка. 17.04.2014. URL: <https://web.archive.org/web/20141205171116/http://urp1990.com.ua/content/istorichna-dovidka-0>

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Бевз Т. Консервативні партії сучасної України: традиція чи модернізація. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. 2012 с. 95-96.

2.3. Потенціал розвитку консерватизму в 1990-х роках на фоні ціннісних орієнтацій українського суспільства.

Не дивлячись на стрімкий стрибок консервативних ідей в 1991-1992 роках, в 1990-х роках можливості стрімкого розвитку консерватизму були невисокими. Наприклад, більшу частину населення України було важко ідентифікувати з якоюсь певною ідеологією. Більше того, одна п'ята населення країни підтримували комунізм як ідеологію, в результаті чого КПУ стала другою опозиційною політичною силою в Україні⁷². Економічна криза та низький рівень життя в Україні не робили консерватизм актуальною ідеологією в суспільстві. Ціннісні орієнтації українського суспільства в 1990-2000-х роках демонструють наступне.

Таблиця 1. Рейтинг найбільш важливих цінностей українців протягом 1996-2006 рр⁷³.

Складова	1996 р.	1999 р.	2006 р.
Сім'я	86	82	91
Робота	47	60	44
Друзі, знайомі	34	39	41
Вільний час	25	24	30
Релігія	19	20	20
Можливість мати власний бізнес	13	16	20
Хобі	15	20	18
Політика	6	11	9

Отже, сім'я визначалась найбільш пріоритетною цінністю серед українців. Цінність сім'ї можна віднести до консервативної. Це пов'язано з тим, що саме консервативні партії Європи використовують у своїх програмах цінність сім'ї.

⁷² Як змінилося українське суспільство за часи Незалежності, 21.02.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3408286-ak-zminilosa-ukrainske-suspilstvo-za-casi-nezaleznosti.html>

⁷³ Шайгородський Ю. Ціннісні трансформації в період суспільних змін. Соціальна психологія. № 3, 2009. с. 86-94.

Такими партіями є «Право і справедливість» в Польщі та її орієнтація на ідею «морального відродження» суспільства Речі Посполитої⁷⁴. Також «Фідес» в Угорщині постійно використовує поняття сім'ї у консервативному трактуванні⁷⁵.

Тим не менш, в Україні спостерігалась орієнтація суспільства на цінності пов'язані з роботою та працездатністю. При цьому спостерігалась низька увага до релігійних цінностей, що коливалися в межах 20 позначки. Це демонструє пріоритетність цінностей українців в першу чергу у соціальній сфері. В такій ситуації впливовою партією могла стати не ідеологічна сила, а та, що запропонує привабливу соціально-економічну політику.

Всі ці факти говорили про слабкий потенціал розвитку консерватизму. Не дивлячись на це, в 1991 році відбувся тимчасовий сплеск консервативних цінностей у суспільстві, які використовуватиме НРУ. Більше того, в 2000-2010-х роках найвпливовіші партії використовуватимуть консервативні цінності у власних політичних програмах, про що йтиметься нижче.

⁷⁴ Лагно А.Р. Прекрасное Далёко: Идея морального обновления польского общества. Вестн. Моск. ун-та. Сер. 21. Управление (государство и общество). № 2, 2017. С.174-184.

⁷⁵ Шишелина Л. Виктор Орбан: 10 лет у штурвала Венгрии. Научно-аналитический вестник ИЕ РАН. №3, 2020. 48-54 с.

РОЗДІЛ III. ВИКОРИСТАННЯ КОНСЕРВАТИВНИХ ЦІННОСТЕЙ ПРОВІДНИМИ ПАРТІЯМИ УКРАЇНИ.

3.1. Консервативні цінності Народного Руху України

У часи «перебудови» Народний Рух України став ключовою політичною силою на шляху підписання Декларації про державний суверенітет України та здобуття незалежності української держави.

Загалом спочатку Народний Рух України представляв собою об'єднуючу в ідеологічному розумінні громадську організацію та політичну силу. Це пов'язано було з тим, що для Народного Руху України головним завданням було здобуття Україною незалежності, тому питання ідеології не було актуальним. Тому визначення конкретної ідеології для НРУ є не легким завданням. Не дивлячись на цей факт, ми вважаємо, що протягом історії свого існування Народний Рух України частково використовував консервативні цінності та ідеї. Український дослідник С. Бондаренко показує, що «духовними витоками» Народного Руху України були⁷⁶:

- Прагнення українського народу до самовизначення.
- Здобуття національних прав.
- Встановлення власної держави.

На фоні цих першочергових витоків Народний Рух України звертається до ідеї територіального патріотизму, яку свого часу активно розвивав В'ячеслав Липинський. Народний Рух України став символом політичної консолідації суспільства. Саме ця громадська організація виступила «парасольковою», об'єднуючою коаліцією національно-демократичних сил, які прагнули демократизації суспільства та незалежності України⁷⁷. Таким чином Народний

⁷⁶ Бондаренко С. Народний Рух України та його роль у суспільно-політичному житті українського народу наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX століття. Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: : Історія, міжнародні відносини, 2013. Вип. 12. С. 33-38. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2013_12_6

⁷⁷ Детальніше про це див.: Гарань О. В. Убити дракона. З історії Руху та нових партій України. К., 1993. 200 с.

Рух України справедливо позиціонував себе як головного представника українського народу.

Народний Рух України разом з іншими демократичними громадськими організаціями виступав за⁷⁸:

- «політичний і економічний суверенітет України;
- політичний плюралізм;
- багатопартійну систему;
- створення економічної системи України на засадах різноманітності;
- рівноправних форм власності: державної, кооперативної, індивідуальної, акціонерної, приватної, змішаної;
- прийняття нової Конституції України, створеної до міжнародних угод про права і свободи людини;
- національне відродження українського народу, вільний розвиток культури і мов національних меншин України;
- реальну свободу віросповідання, легалізацію Української греко-католицької церкви та Української автокефальної православної церкви».

Отже, як можна спостерігати, Народний Рух України був різноманітною громадською та політичною організацією з точки зору ідеології, оскільки в ньому поєднувалися ліберальні, консервативні та залишки соціал-демократичних ідей⁷⁹. Не дивлячись на це, НРУ активно використовував консервативні постулати у своїх програмових завданнях, такі як опікування питанням віросповідання та роллю церкви в житті українського суспільства, територіальний патріотизм, необхідність консолідації народу України, що акумулювався символом єдності нації⁸⁰.

НРУ значну увагу у своїй передвиборчій програмі приділяє тим сферам суспільства, які є пріоритетними для більшості консервативних партій Європи.

⁷⁸ Бондаренко С. Назв. праця С. 33-38.

⁷⁹ Гарань О. В. Назв. праця.

⁸⁰ Програма Руху. Народний Рух України. URL: <https://www.nru.org.ua/pro-partiiu/prohrama-rukhu>

Якщо подивитись на пункт «національне відродження українського народу, вільний розвиток культури і мов національних меншин України», можна стверджувати прихильність до суспільного унітаризму ХДС/ХСС по відношенню до мігрантів. Якщо візьмемо до аналізу пункт «створення економічної системи України на засадах різноманітності», тут теж можна прослідковувати схожість з політичними переконанням ХДС/ХСС⁸¹. Саме ця партія, враховуючи різноманітність на суспільному рівні будує гнучку економічну політику.

Отже, можна стверджувати, що не дивлячись на ідеологічну невизначеність, Народний Рух України у своїй політичній програмі використовував досвід провідних західних консервативних партій Європи у процесі побудови власної політичної програми. Це багато говорить нам про визначення ідеологічного спектру НРУ.

Протягом 1990-х років Народний Рух України вважався «третьою» політичною силою після комуністів та прибічників «партії влади». Так на парламентських виборах 1994 року НРУ набрала 5,15% голосів, отримавши 20 місць⁸². Для прикладу Комуністична партія України взяла 12,72% і 86 місць. Це пов'язано з тим, що на виборах 1994 року більше 51% набрали саме незалежні депутати, оскільки вибори до Верховної Ради проходили за мажоритарною системою.

У 1998 році парламентські вибори проходили за змішаною системою. Народний Рух України залишився на другому місці, проте набрав вдвічі більше – 9,4%, отримавши 46 місць⁸³. Навряд чи це говорить нам про збільшення популярності НРУ на той час. Скоріше за все такий підйом був пов'язаний з

⁸¹ Макаренко Б. Консерватизм и развитие: основы общественного согласия. М.: Альпина Паблишер, 2015. С. 72-101.

⁸² Стенограма першого засідання Верховної Ради України II скликання. 20.07.2009. URL: https://web.archive.org/web/20090720010710/http://www.rada.gov.ua/zakon/skl2/BUL21/110594_01.htm

⁸³ Коротков Дмитро. Зміна політичних еліт у контексті парламентських виборів в Україні (1998-2007 рр.). Політичний менеджмент. №4-5, 2012. с. 65-72.

введенням змішаної системи, де партії змогли бути представлені у парламенті більш пропорційно.

Отже, можна стверджувати, що консерватизм в Україні частково виражався у політичній програмі Народного Руху України. Проте в українському суспільстві на той час ці ідеї не були досить актуальними для більшої частини населення, що підтверджує результати двох парламентських виборів. Не дивлячись на це, вже на наступних парламентських виборах відбувається підйом популярності та впливу нової політичної сили, яка активно використовує консервативні постулати та цінності.

3.2. Блок та партія «Наша Україна» і консервативна ідеологія.

У 1999 році виникає потужне правоцентричне політичне об'єднання «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна»», який до 2002 року став однією з найвпливовіших політичних сил.

«Блок Віктора Ющенка «Наша Україна»» представляв собою об'єднання правих та правоцентричних політичних партій. До його складу входили такі партії⁸⁴:

1. Народний Рух України
2. Український народний рух (згодом — Українська народна партія)
3. Партія «Вперед, Україно!»
4. Конгрес українських націоналістів
5. Ліберальна партія України
6. Солідарність.
7. Християнсько-демократичний союз⁸⁵
8. Республіканська християнська партія України

⁸⁴ Наша Україна. Енциклопедія сучасної України. 2020. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=70948

⁸⁵ The history of CDU (EN). Wayback Machine. 2015. URL: <https://web.archive.org/web/20160122173149/http://cdu.org.ua/index.php/about-us/the-history-of-cdu-en>

9. Партія «Реформи і порядок».

Можна спостерігати, що це політичне об'єднання увібрало у себе ті партії, які використовували консервативні цінності та постулати у власних політичних програмах. «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна»» позиціонував себе як національно-демократична опозиція до тодішньої влади. Безумовним є той факт, що практично неможливо виокремити одну чітку спільну ідеологію для політичного об'єднання Ющенка через багатоманітність увібраних політичних сил всередині цього блоку. Однак можна стверджувати, що «Наша Україна» використовувала у своїй політичній програмі консервативні цінності та погляди, що відбивалися у точках зору значної частини населення України.

Аналізуючи політичну програму «Нашої України», можна помітити високий рівень популізму у закликах цього блоку. Не дивлячись на це, «Блок Віктора Ющенка» намагався оперувати консервативними цінностями, такими як розвиток малого та середнього бізнесу, що виражається у питаннях захисту приватної власності⁸⁶.

Після Помаранчевої революції політична програма «Нашої України» увібрала у себе додаткові консервативні цінності. Так напередодні виборів 2012 року ключовими ціннісними завданнями «Нашої України» визначалися⁸⁷:

- цілісна нація, єдина державна мова;
- демократична правова держава;
- розвинене громадянське суспільство;
- європейський вибір, євроатлантична безпека;
- єдина Українська помісна церква як символ духовної єдності та гідності народу;
- конкурентна економіка, національний виробник, потужний середній клас;
- подолання корупції, соціальний захист громадян.

⁸⁶ Там само.

⁸⁷ Передвиборна програма політичної партії «Наша Україна». URL: <http://www.golos.com.ua/article/71640>

Отже, можна бачити, що після Помаранчевої революції блок «Наша Україна» стала використовувати більш чіткі консервативні постулати, такі як консолідація нації, єдина державна мова та увага до церковного питання.

Парламентські вибори 2002-2007 року продемонстрували високий рівень підтримки населення даного політичного об'єднання:

Таблиця 2. Результати виборів до Верховної Ради України протягом 2002-2007 років⁸⁸:

Партії та блоки	2002 р.	2006 р.	2007 р.
Комуністична партія Україна	19,98%	3,66%	5,39%
Блок "Наша Україна"	23,57%	13,95%	14,15%
Блок "За єдину Україну"	11,77%		
"Блок Юлії Тимошенко"	7,26%	22,29%	30,71%
Соціалістична партія України	6,87%	5,69%	
Партія Регіонів		32,14%	34,37%

Можна спостерігати, що протягом 2002-2007 років електоральна підтримка Блоку «Наша Україна» була значною. Однак світова криза 2008-2009 років і, як наслідок, економічна криза в Україні підірвали довіру населення до влади і блоку «Наша Україна». Тому вже на парламентських виборах 2012 року «Наша Україна» навіть не пройшла до парламенту, набравши трохи більше 1% голосів.

Головні невдачі блоку «Наша Україна» пов'язані не тільки з економічною кризою 2009 року, а й з діяльністю В. Ющенка. Розпад блоку «Наша Україна» пов'язаний з тим, що вона коливалася між лінією В. Ющенка, щодо персонального протистояння з Тимошенко та поступок політичному впливу В. Януковича. Тобто «Наша Україна», як об'єднання була занадто сильно

⁸⁸ Сайт центральної виборчої комісії. URL: https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html

прив'язана до політичної фігури третього президента України⁸⁹. Тому невдачі політичної діяльності Ющенка асоціювалися і з невдачами «Нашої України».

3.3. Консервативні цінності в ідеології «УДАР» та націонал-консерватизм ВО «Свобода»

Консервативні цінності в партії «УДАР».

Беззаперечним є той факт, що на парламентських виборах до Верховної Ради України VII скликання 2012 року головне річище боротьби відбувалось навколо протистояння проєвропейської опозиції чинній владі Партії Регіонів та Віктора Януковича. Зокрема, партія УДАР є прикладом типової не ідеологічної української політичної партії. Однак, якщо проаналізувати політичну програму УДАР, можна помітити, що партія Кличка використовувала деякі консервативні цінності. Наприклад, такі як⁹⁰:

- Захист приватної власності кожної людини: стосується к питаннь приватної власності окремого громадянина, так і аграрного питання та збитвкоих підприємств
- «Мова і національна консолідація»: пропагувалась ідеї захисту української мови, виведення її на державний рівень та повазі до інших.

Отже, можна спостерігати, що партія УДАР використовує у своїй політичній програмі деякі консервативні ідеї та політики. Наприклад, по-перше, політика щодо захисту приватної власності є священною консервативної ідеєю для Сполучених Штатів Америки⁹¹. По-друге, питання українізації притаманно більше тим партіям України, які активно використовують консервативні цінності та погляди на політику у власних програмах. По-третє, термін «національна

⁸⁹ "Наша Украина" на выборах: альтернатива или "союз микробов"? BBC News Україна. 19.06.2012.

URL: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2012/06/120619_ru_s_nasha_ukraina_opposition

⁹⁰ Загальна інформація та Програма партії "Удар Віталія Кличка" за 2011 рік. URL:

https://web.archive.org/web/20121113230104/http://udar.io.ua/s108074/zagalna_informaciya_ta_programma_partie_quotudar_vitaliya_klichkaquot

⁹¹ Макаренко Б. Консерватизм и развитие: основы общественного согласия. М.: Альпина Пабlishер, 2015. С. 149 – 172.

консолідація» є консервативним з несвідомою відсилкою УДАР на погляди В'ячеслава Липинського.

У той же час, УДАР намагається будувати свою програму навколо усіх сфер діяльності держави, що демонструє певний вплив популізму в цій політичній партії.

Націонал-консерватизм у ВО «Свобода».

Другою політичною впливовою партією, яка активно оперувала консервативними цінностями у своїй програмі напередодні та після парламентських виборів 2012 року була «Свобода». Не дивлячись на той факт, що «Свобода» позиціонувала себе більше як силою українського націоналізму, політична програма цієї партії увібрала у себе велику кількість консервативних ідей. Політична програма ВО «Свобода» напередодні виборів 2012 року демонструвала такі головні пріоритети⁹²:

- «Влада і суспільство. Докорінне очищення та справедливий лад: Зокрема перехід до народовладдя, легалізація продажу зброї та жорстка антикорупційна політика.
- Народне господарство. Економічна незалежність та соціальна справедливість: Надання пріоритету вітчизняним підприємцям.
- Здоров'я нації. Подолання демографічної кризи та підвищення якості життя.
- Громадянство і міграція. Право на Батьківщину та захист життєвого простору: Зокрема етноцентрична політика та антиміграційні заходи.
- Інформаційний простір, освіта і наука. Збереження ідентичності та розвиток культури.
- Історична справедливість. Тяглість державотворення та подолання наслідків окупації.

⁹² Програма ВО «Свобода». 02.03.2009. URL:

https://web.archive.org/web/20120630175949/http://www.svoboda.org.ua/pro_partiyu/prohrama/

- Зовнішня політика і оборона. Європейський україноцентризм та сильна держава.
- Крим і Севастополь. Встановлення Конституційного порядку та забезпечення стабільного розвитку».

Отже, можна спостерігати, що ВО «Свобода» використовувала деякі консервативні постулати та цінності у своїй програмі, зокрема консервативна ідея легалізації зброї, сильної держави, україноцентризм, ізоляціонізм, територіальний патріотизм. Проте на консерватизмі тут все закінчується, оскільки «Свобода» пропагує досить радикальну політику, не притаманну консервативним політичним силам. Тому ВО «Свободу» не можна назвати консервативною силою. За свій радикалізм та високий вплив популізму у політичній програмі, «Свободу» можна порівняти з «Національним Фронтом» (пізніше «Національним об'єднанням») у Франції. І це не дивно, оскільки ці дві партії були у союзі протягом 2005-2015 років⁹³.

3.4. Розвиток консервативних цінностей у провідних партіях України після 2014 року.

Консервативні цінності «Народного фронту».

Після «Революції Гідності», анексією Криму та початку збройної агресії Російської Федерації проти України на Донбасі, в українському політичному дискурсі з'явилися нові політичні сили. Більше того, їхнє використання консервативних лозунгів, цінностей і постулатів у своїй політичній програмі лише подвоїлося. Це може свідчити про різкий ріст впливу консервативних цінностей в українському суспільстві, серед, який найбільше виділяється: політична консолідація, відбудова та реформування армії та захист суверенітету. Тому перейдемо до аналізу їхніх політичних програм.

Народний фронт був політичною силою, яка виступала за цілеспрямований курс України до ЄС та НАТО. Ця партія асоціювалась також з підвищеннями

⁹³ Ле Пен і Тягнибок: чому друзі стали ворогами? 03.06.2015. URL:

https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/06/150527_le_pen_svoboda_vc

безпекових гарантій для України через реформування Збройних Сил⁹⁴. Не дивлячись на те, що Народний фронт позиціонував себе як ліберальна сила в економіці, народовладна – в політиці, тим не менш можна помітити використання консервативних цінностей та ідей у програмі партії.

Аналізуючи програму партії, можна стверджувати, що найбільш помітні консервативні лозунги Народний фронт використовує у загальних закликах до населення. Так найбільш помітними консервативними лозунгами будуть⁹⁵:

- досвід,
- професіоналізм,
- патріотизм,
- мужність,
- відданість нашої команди.

Помітна увага на компетентності, відповідальності та патріотизмі. Проте на нашу думку це не робить Народний фронт консервативною силою. Правильніше буде сказати, що ці цілі та лозунги звучать досить популістські у симбіозі з консерватизмом. Це пов'язано з тим, що після початку збройної агресії РФ проти України в 2014 році, відбулася актуалізація консервативних цінностей в українському суспільстві. Тому в такій ситуації використовувати популізм в поєднанні з консервативними цінностями було найефективніше для найпотужніших партій України. Як результат, на парламентських виборах 2014 року Народний фронт посів перше місце, набравши 22,22% голосів⁹⁶. Тим не менше, на парламентських виборах 2019 року партія навіть не пройшла до Верховної Ради. Це було пов'язано з численними політичними скандалами Народного фронту, яку часто звинувачували зі зв'язками з олігархами,

⁹⁴ Програма Народного Фронту. URL: <http://nfront.org.ua/program>

⁹⁵ Там само.

⁹⁶ Офіційний сайт ЦБК. URL:

<https://web.archive.org/web/20141028181832/http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp001.html>

політичним тиском на судочинство та маніпулюванням на антикорупційному законодавстві у партійних інтересах⁹⁷⁹⁸.

Консервативна спрямованість БПП «Солідарність» - «Європейська Солідарність».

Політична програма Блоку Петра Порошенка «Солідарність» напередодні парламентських виборів 2014 року представляла собою досить рішуче зведення ідей, які поєднувалися з традиційними консервативними принципами. Так у розділі «Наша ідеологія» партія визначає своє бачення майбутнього України⁹⁹:

- Сильна держава і контроль громадян над владою.
- Висока ступінь громадської свідомості.
- Спільна відповідальність громадян за майбутнє держави.
- Актуалізація громадського самоврядування.
- Захист українських традицій, культури, цінностей та їхнє відтворення у сучасному суспільстві.

На додаток до цього партія визначала такі провідні ідейні цінності¹⁰⁰:

- Гідність
- Справедливість
- Відповідальність
- Народовладдя
- Патріотизм.

⁹⁷ Лише три прикарпатські нардепи підтримали антиолігархічний закон про акціонерні товариства, 2015. URL:

https://web.archive.org/web/20150122003206/http://kurs.if.ua/news/lyshe_try_prykarpatski_nardepy_pidtry_maly_antyoligarhichnyy_zakon_pro_aktsionerni_tovarystva_12690.html

⁹⁸ У НАБУ і "Народному Фронті" звинуватили одне одного в тиску на суддів, 2017. URL:

<https://web.archive.org/web/20181214065358/https://tsn.ua/politika/u-nabu-zayavili-pro-tisk-nardepiv-narodnogo-frontu-na-suddyu-bobrovnika-918115.html>

⁹⁹ Програма партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність» (Європейської Солідарності). 07.09.2015. URL: https://cdn.chesno.org/web/media/party_programs/programa_solidarnist.pdf

¹⁰⁰ Там само.

Можна стверджувати, що БПП «Солідарність» активно оперує традиційними консервативними постулатами та цінностями, поєднуючи їх з популістськими закликами, такими як «країна успішних людей» і так далі¹⁰¹. На парламентських змішаних виборах 2014 року БПП «Солідарність» набрала 21,82% голосів, трохи менше за «Народний фронт»¹⁰². Проте в одномандатних округах БПП «Солідарність» набрала набагато більше місць, ніж її головний конкурент¹⁰³.

Отже, можна говорити про успішну актуалізацію консервативних цінностей провідними партіями України після Революції Гідності та початку збройної агресії РФ проти України.

Перемога Петра Порошенка на президентських виборах 2014 року продемонструвала високий рівень консолідації та політичної мобілізації населення навколо одного кандидата на фоні збройної агресії РФ проти України. П. Порошенко був обраний у першому ж турі, набравши 54,7% голосів¹⁰⁴.

Якщо аналізувати проведену політику чинної влади протягом 2014-2019 років, помітною буде звернення значної уваги церковному питанню. Так 6 січня 2019 року офіційно був вручений томос про автокефалію Української Православної Церкви¹⁰⁵. Для порівняння з західними сусідами, найбільш значну увагу церковним питанням приділяє «Право і Справедливість» в Польщі. Тому можна стверджувати, що П. Порошенко, як лідер БПП «Солідарність», виставляв схожі національні пріоритети з націонал-консервативною партією Польщі. Також варто зазначити, що вже у другій половині каденції тодішнього президента, починається активне культивування головою держави та БПП «Солідарність»

¹⁰¹ Там само.

¹⁰² Офіційний сайт ЦВК. URL:

<https://web.archive.org/web/20141028181832/http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp001.html>

¹⁰³ Там само.

¹⁰⁴ Протокол ЦВК «Про результати виборів Президента України». 25.06.2014. URL:

https://web.archive.org/web/20140625061215/http://cvk.gov.ua/info/protokol_cvk_25052014.pdf

¹⁰⁵ Томос наш. Вселенський патріарх передав Епіфанію документ про автокефалію для Церкви України. 06.01.2019. URL: <https://novynarnia.com/2019/01/06/tomos-nash/>

трьох потужних консервативних гасел – «армія, мова і віра»¹⁰⁶. Ситуаційний консерватизм також проявився у передвиборчій програмі П. Порошенка. Під час президентських виборів 2019 року, п'ятий президент України, активно використовував риторику «або Порошенко, або Путін»¹⁰⁷. Це може свідчити про побудову образу опозиції як головної загрози державним інституціям України.

Тому президентські вибори 2019 року і політичні гасла лідера «Європейської солідарності» та тодішнього президента П. Порошенка свідчили про посилення консервативних цінностей. 24 травня 2019 року партія змінила назву на «Європейська Солідарність». Не дивлячись на зміну назви, суттєвої зміни в політичній програмі партії не було.

Протягом січня-квітня 2021 року мною та моїми колегами було проведено закрите анонімне опитування 133 членів молодіжного крила «Європейської солідарності» - «Солідарної молоді»¹⁰⁸. Це необхідно з метою розуміння ідеологічних позицій партії через власну громадську молодіжну організацію.

Ідейно-ціннісна база громадської організації «Солідарна молодь» є достатньо різноманітною, проте у цілому відповідає консервативній ідеології. Так за результатом нашого опитування респондентам було запропоновано декілька найбільш важливих людських цінностей, що можуть стосуватися нашого життя. Серед них були:

- Соціальна рівність.
- Гендерна рівність.
- Ієрархія.
- Свобода (самовираження, думки, можливостей).
- Солідарність.

¹⁰⁶ «Армія, мова, віра»: Порошенко назвав формулу сучасної української ідентичності. 20.09.2018. URL: <https://zaborona.com/armiia-mova-vira-poroshenko-nazvav-formulu-suchasnoi-ukrainskoi-identychnosti/>

¹⁰⁷ Скандал навколо нової реклами Порошенка. Чому Путін і де Зеленський? 09.04.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29871184.html>

¹⁰⁸ Аналіз ідеологічної уніфікованості протестного руху ГО «Солідарна Молодь». 27.03.2021. URL: https://docs.google.com/forms/d/1jJuJzHkrhFx7mnfaSVdY_vJI35LXa3iOJ-Ajtt0HSh0/edit

- Сім'я.
- Права людини.
- Держава.
- Суверенітет.
- Вільний ринок.

Так респондентам було запропоновано пронумерувати від 1 до 11 за ступенем важливості критерії, де 1 – найменший показник, 11 – найбільш важливий. Так за результатами опитування найбільш цінними активісти молодіжної організації визначили такі фактори як:

- Свобода (самовираження, думки, можливостей).
- Солідарність.
- Сім'я.
- Права людини.
- Держава.
- Суверенітет.
- Вільний ринок.

Більшою мірою всі ці висвітлені постулати можна вважати консервативними, що говорить про певну ідеологічну спрямованість проаналізованої громадської організації. Серед другого списку найбільш помітних цінностей, найпріоритетнішими за кількістю голосів стали:

- Солідарність.
- Сім'я.
- Держава.
- Суверенітет.

Така пріоритетність даних цінностей доводить думку про те, що «Солідарна Молодь», яка у свою чергу є молодіжною ідеологічною організацією Європейської Солідарності, намагається увібрати у себе досвід європейських консерваторів з організації ідеологічних постулатів партії. Так саме за цими пунктами, ідеологічна база організації схожа з консервативними постулатами

«Право і Справедливості» Польщі чи ліберально-консервативної Громадянської демократичної партії Чехії. Саме для цих партій питання суверенітету, держави та політичної консолідації, яка пов'язана з поняттям солідарності є одним з найважливіших постулатів їхніх політичних програм¹⁰⁹¹¹⁰.

Отже, можна стверджувати, що БПП «Солідарність» - «Європейська Солідарність» намагається позиціонувати себе як консервативну політичну силу. Якщо дивитись на європейських колег, то багато чого «Європейська Солідарність» запозичила у польської «Право і Справедливості», а саме: велика увага до традиційних цінностей, церковних та культурних питань та постійне використання популістських закликів у симбіозі з консервативними цінностями. «Європейська Солідарність» є впливовою політичною силою, що демонструє нам стабільний рівень підтримки значної частини населення. Не дивлячись на це, головним недоліком «ЄС» є занадто сильна прив'язаність партії до політичної постаті П. Порошенка. Через це виникають сумніви чи зможе дана політична сила продовжити самостійне існування без лідерства Петра Олексійовича.

3.5. Підстави для розвитку консерватизму в Україні у контексті ціннісних орієнтацій суспільства в 2011-2020-х роках.

Попри популярність консервативних гасел серед найпотужніших партій, в українському суспільстві зберігаються тяжіння до патерналізму. Так в 2006 році 38% опитаних покладали відповідальність на державу, 55% - на людей, у 2013 та 2019, показники практично не змінились – 42% і 51% відповідно¹¹¹. Результати цих опитувань можуть говорити, як про схильність до етатичних уявлень про державу, що сповідують консерватори Польщі, так і про індивідуалізм, що сповідують західноєвропейські представники цієї ідеології. В будь-якому

¹⁰⁹ Partia Prawo i Sprawiedliwość. URL: <http://pis.org.pl/partia/prawo-i-sprawiedliwosc>

¹¹⁰ Program. ODS. URL: <https://www.ods.cz/program/4-pilire>

¹¹¹ Українському суспільству властивий патерналізм, але більшість не схильна все покласти на державу. 25.05.2019. URL: <https://dif.org.ua/article/ukrainskomu-suspilstvu-vlastiviy-paternalizm-ale-bilshist-ne-skhlina-vse-pokladati-na-derzhavu?fbclid=IwAR0d1YdtMt2cf11csgagMcHv19y8OGtUymveo4abRTdnCUKOa7ouXWajc-I>

випадку, це створює можливості для розвитку консервативної ідеології в Україні.

На додаток до цього, спостерігається тяжіння українського суспільства до питань приватної власності. На питання «Чи варто було передавати малі підприємства у приватну власність?» респонденти відповіли наступним чином: у 2006 році – «скоріше так» - 47,4 %, у 2013 – 48,2%, у 2017 – 57,1%, у 2020 – 49,8%¹¹². Протягом 2006-2020 років зберігається тенденція до зростання цих показників, з невеликим зменшенням протягом 2017-2020 рр. Більш позитивне ставлення населення зберігається до малих приватних підприємств. У 2006 році – «скоріше позитивно» - 56,8 %, у 2013 – 62,1%, у 2017 – 78%, у 2020 – 71,5%¹¹³. Це говорить про актуалізацію цінності приватної власності в українському суспільстві, які є сакральними для західних консерваторів.

В 2010-х роках в українському суспільстві зберігаються підстави для розвитку консерватизму. Дослідження «World Values Survey» за підтримки Українського культурного фонду провели дослідження світових цінностей українців, порівнюючи їх з показниками за 2011 та 2020 роки. Ми взяли для аналізу ті аспекти, на які гостро реагують консерватори в Європі у протистоянні з лібералами і соціал-демократами. Серед них: віра в Бога, аборт та самогубство, ЛГБТ, проституція. Результати дослідження етичних цінностей показали такі результати:

Таблиця 3. Важливість Бога у житті українця¹¹⁴.

	1 Взагалі не важли вий	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Дуже важли вий	Важко відповіс ти/немає відповід і
Україна, 2020	4,4%	1,4%	4,5%	4,4%	13,5%	10,0%	12,3%	9,3%	4,7%	30,0%	5,3%
Україна, 2011	5,6%	3,1%	3,7%	3,1%	11,0%	9,4%	11,7%	11,1%	12,3%	28,9%	***

¹¹² Легітимація приватної власності у масовій свідомості українців. 25.02.2021 URL: https://dif.org.ua/article/legitimatsiya-privatnoi-vlasnosti-u-masoviy-svidomosti-ukraintsiv_reznik

¹¹³ Там само.

¹¹⁴ Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. Український центр європейської політики. Київ, 2020. С. 134

Таблиця 4. Оцінка респондентів виправданості певних дій¹¹⁵.

Гомосексуалізм

	1. Ніколи не виправдано	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Завжди виправдано
Україна, 2020	52,1%	8,1%	9,1%	5,9%	10,2%	6,1%	4,1%	1,8%	0,6%	1,9%
Україна, 2011	52,8%	12,0%	7,8%	6,8%	12,0%	3,4%	1,7%	1,8%	1,2%	0,4%

Проституція

	1. Ніколи не виправдано	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Завжди виправдано
Україна, 2020	45,4%	8,7%	10,4%	8,9%	10,4%	6,6%	4,6%	2,6%	0,7%	1,7%
Україна, 2011	50,8%	11,9%	8,8%	7,0%	11,2%	3,8%	2,8%	2,0%	0,9%	0,9%

Аборт

	1. Ніколи не виправдано	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Завжди виправдано
Україна, 2020	30,4%	6,8%	8,0%	8,7%	15,7%	9,5%	9,7%	5,5%	3,0%	2,8%
Україна, 2011	32,9%	7,2%	8,5%	9,5%	19,8%	7,1%	5,9%	4,0%	2,6%	2,7%

Самогубство

	1. Ніколи не виправдано	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Завжди виправдано
Україна, 2020	60,1%	11,0%	8,3%	5,7%	5,1%	4,3%	2,4%	1,7%	0,5%	1,0%
Україна, 2011	69,8%	10,4%	4,7%	3,4%	5,0%	1,8%	2,3%	1,0%	0,4%	1,1%

Беззаперечним фактом буде те, що як в 1990-х, так і в 2010-х важко виділити ідеологічну спрямованість суспільства. Тим не менше, у порівнянні з 1990-ми роками, в 2010-х роках на політичній арені Комуністична партія України

¹¹⁵ Там само. С. 153.

припиняє своє існування. Це створює додаткові політичні можливості для консерватизму в Україні. Можна спостерігати, що рівень релігійності в українському суспільстві перебуває на достатньо високих показниках у порівнянні з 1990-2000-ми роками. Також помітно, що за результатами опитувань, спостерігається консервативне відношення українців, щодо ЛГБТ, проституції, абортів і самогубства. Тому можемо говорити про вплив морально-ціннісної етики серед українців. Дане соціологічне дослідження показало, що, за цими даними, українці близькі до поляків. Як відомо, одна з найвпливовіших політичних сил Польщі - націонал-консервативна партія «Право і справедливість» критикує наведені вище цінності, роблячи пріоритетною морально-ціннісну етику для суспільства¹¹⁶. Тому, однозначно, в українському суспільстві існує потенціал для розвитку консерватизму.

¹¹⁶ Лагно А.Р. Прекрасное Далёко: Идея морального обновления польского общества. Вестн. Моск. ун-та. Сер. 21. Управление (государство и общество). №2, 2017. С.174-184.

ВИСНОВКИ

Український консерватизм, як ідеологія, оформлюється протягом 1917-1921 років. Головним фундатором та ідеологом українського консерватизму став В'ячеслав Липинський. Консерватизм Липинського мав такі характерні риси як: територіальний патріотизм, прагнення до політичної консолідації, обґрунтована доцільність встановлення парламентської монархії в Україні, звертання уваги на історичне минуле і дбання про культуру, традиції. Більше того, Липинський поділяв форми державного устрою на три типи: «демократію», «охлократію» і «класократію», визнаючи останню найприйнятнішою для України. Липинський один з перших вивів концепт «класократії» як тої форми державного устрою, яка здатна встановити гнучкий баланс між владою і індивідуальною свободою. В такій системі, за Липинським, консерватизм найбільш органічно може розвиватися. Багато з цих ідей використовував П. Скоропадський під час свого гетьманування Україною в 1918 році. Не дивлячись на це, після поразки Української революції Липинський і Скоропадський через розбіжність поглядів на гетьманську владу створили окремі емігрантські політичні організації – «Братство український класократів-монархістів» та «Союз гетьманців-державників» відповідно. Якщо перша організація так і не стала впливовою, то друга активізувала свою діяльність, створивши десятки власних філіалів у США, Канаді та Європі. Союз гетьманців-державників існував і після здобуття Україною незалежності в 1991 році, припинивши своє існування в 2000-х роках. Тим не менше, багато консервативних ідей В. Липинського використовують найпотужніші партії України після 1991 року.

Після проголошення Україною незалежності в 1991 році, існувало декілька консервативних партій, які у своїй політичній програмі увібрали багато ідей Липинського. Зокрема, ми говоримо про Українську національну консервативну та Українську консервативну партії. Через відсутність розуміння потреб електорату, дані партії не стали впливовими. В той же час були випадки існування консервативних партій «західного» зразка, така як Українська республіканська партія. Використовуючи консервативні цінності на фоні

націонал-демократичних ідей, УРП стала помітною та впливовою політичною силою.

Партії України використовували і використовують консервативні цінності у власних політичних програмах. Так Народний Рух України активно використовував ідеї територіального патріотизму, українізації у культурному середовищі та опікування питаннями церкви. В 1990-х роках це була третя за впливовістю політична сила країни.

На початку 2000-х років на політичній арені України з'являється правоцентристський «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна». Це політичне об'єднання увібрало у себе багато партій консервативної орієнтації. Після Помаранчевої революції, політична сила «Наша Україна» також використовувала консервативні цінності, такі як опікування культурними питаннями, українізація населення, неоконсервативний погляд на проблематику захисту приватної власності і так далі. Проте через прив'язаність до лінії Ющенка, після політичної та економічної кризи 2006-2009 років, «Наша Україна» занепадає.

В Україні популізм досить цілісно поєднується з консервативними цінностями. На нашу думку, це пов'язано з тим, що після початку збройної агресії проти України, виникла загроза незалежності держави. На цьому фоні у суспільстві України актуалізувались консервативні традиції: захист сім'ї, культури, суверенітету, ріст патріотизму, прагнення політичної консолідації, українізація і так далі. Тому найвпливовішим політичним партіям задля підняття можливості своєї перемоги на чергових виборах доводилося використовувати популістські заклики у поєднанні з консервативними цінностями, оскільки тільки так ці заклики мали б найсильніший ефект.

Після анексії Криму та початку війни на Донбасі в 2014 році, на політичну арену виходять «Народний фронт» та БПП «Солідарність». Перші позиціонували себе як ліберальну націонал-демократичну силу. У своїй програмі «Народний фронт» активно використовував консервативні цінності. Проте через багаточисельні політичні скандали, партія повністю втратила популярність серед

населення України. БПП «Солідарність» використовує консервативні цінності у своїй політиці та програмі партії, такі як суверенітет, територіальний патріотизм, культура та історичні традиції, поєднуючи їх з популістськими закликами. За часи президентства П. Порошенка, лідера БПП «Солідарність», відбулося надання томосу про автокефалію УПЦ, що говорить про актуалізацію церковно-релігійної проблематики в Україні. Аналізуючи БПП «Солідарність», можна бачити використання партією схожої політики з «Право і Справедливість» в Польщі. Тому можна говорити про вплив консервативних політик Європи на Україну.

Тим не менш, БПП «Солідарність», згодом «Європейська солідарність», як і «Наша Україна», досить персоналізована партія. Тому виникає питання, чи зможе ця політична сила існувати без лідерства Петра Порошенка.

У контексті дослідження консерватизму в Україні саме автономний та ситуаційний вид консерватизму грають помітну роль у ідеологіях сучасних партій України. Автономний консерватизм проявляється як ідеологія, яка притаманна конкретній групі людей. Такий вид консерватизму використовує архетипічні поняття «справедливості», «відповідальності», «лідерства», «авторитету» і так далі. Ситуаційний консерватизм проявляється як політична сила, що протистоїть опозиції, в якій вбачає загрозу державним інституціям.

Протягом 1991-2020 років динаміка ціннісних орієнтацій українського суспільства змінювалась. У другій половині 1990-х років, цінності українців сформулювалися навколо соціальних питань роботи та працевдатності, якими часто опікуються соціал-демократи чи різні лівоцентристські партії. При цьому протягом 2006-2019 років зберігаються потужні патерналістські настрої, які можуть вплинути на розвиток консерватизму у майбутньому.

На фоні економічних криз і низького рівня життя консервативні цінності, такі як, наприклад, релігія, суверенітет, традиції, культура, не були пріоритетними для громадян України. Проте після 2014 року можна спостерігати суттєві зміни: поняття історичної культури, суверенітету та територіального патріотизму актуалізується серед найпотужніших партій України. Більше того, протягом

останнього десятиріччя спостерігається позитивне ставлення суспільства до приватної власності, яким часто опікуються західноєвропейські консерватори. Це створює додаткові можливості для розвитку консерватизму в Україні.

Отже, в Україні попри відсутність чистих ідеологічних партій, консервативна ідеологія відіграє помітну роль через поняття, цінності, лозунги, девізи, які постійно використовували та використовують найвпливовіші політичні партії України. Не дивлячись на це, проблема постановня стабільної інституціоналізованої консервативної сили (сил) в Україні лишається актуальним.

Список використаних джерел і літератури

1. Аналіз ідеологічної уніфікованості протестного руху ГО «Солідарна Молодь». 27.03.2021. URL:
https://docs.google.com/forms/d/1jJuJzHkrhFx7mnfaSVdY_vJI35LXa3iOJ-Ajtt0HSh0/edit
2. «Армія, мова, віра»: Порошенко назвав формулу сучасної української ідентичності. 20.09.2018. URL: <https://zaborona.com/armiia-mova-vira-poroshenko-nazvav-formulu-suchasnoi-ukrainskoi-identychnosti/>
3. Бевз Т. Консервативні партії сучасної України: традиція чи модернізація. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2012. С. 85-96.
4. Бевз Т. Українська національна консервативна партія (УНКП). Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2. Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. 842 с. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=ukrajinska_natsionalna_konservatyvna_partija
5. Бондаренко С. Народний Рух України та його роль у суспільно-політичному житті українського народу наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX століття. Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць - Історія, міжнародні відносини, 2013. Вип. 12. С. 33-38. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2013_12_6
6. Гай-Нижник П. Ідеологія сучасних українських консервативних політичних партій (з огляду на програмові засади УНКП та УКП). Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. К., 2011. Вип.3 (53). С.94–115
7. Гарань О. Убити дракона. З історії Руху та нових партій України. К., 1993. 200 с.
8. Гирич І. Державність, національна ідея та люди гетьманської України у спогадах Павла Скоропадського. Скоропадський Павло Петрович.

- Спогади: кінець 1917 – грудень 1918. Пер. з рос. Е. Соловей; упоряд. Ігор Гирич. К.: Наш формат, 2017. с. 360-436.
9. Загальна інформація та програма партії "Удар Віталія Кличка" за 2011 рік. URL:
https://web.archive.org/web/20121113230104/http://udar.io.ua/s108074/zagalna_informaciya_ta_programma_partie_quotudar_vitaliya_klichkaquot
10. Кизименко І. Історіографія формування політичних партій України. Форум історичних наук. Вісник КНТЕУ. К., 2010. С. 99 – 106.
11. Ким. И. Парламентские выборы 1930 года в Польше в зеркале “Газеты Польской”. 2015. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/parlamentskie-vybory-1930-goda-v-polshe-v-zerkale-gazety-polskoy/viewer>
12. Кирилюк Ф. Філософія політичної ідеології: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 518 с.
13. Конституційні основи Української держави в світлі програмових засад Гетьманського Руху (проект). Diasporiana Електронна бібліотека. Проект зі збереження інтелектуальної спадщини української еміграції та розсіяння. URL: <https://diasporiana.org.ua/ideologiya/15060-konstitutsiyni-osnovi-ukrayinskoyi-derzhavi-v-svitli-programovih-zasad-getmanskogo-ruhu-proekt/>
14. Контлер Л. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы. Пер. с англ. М.: Издательство “Весь Мир”, 2002. 654 с.
15. Коротков Д. Зміна політичних еліт у контексті парламентських виборів в Україні (1998-2007 рр.). Політичний менеджмент. №4-5, 2012 с. 65-72.
16. Лагно А. Прекрасное Далёко: Идея морального обновления польского общества. Вестн. Моск. ун-та. Сер. 21. Управление (государство и общество). №2, 2017. С.174-184.
17. Ле Пен і Тягнибок: чому друзі стали ворогами? 03.06.2015. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/06/150527_le_pen_svoboda_vc
18. Легітимація приватної власності у масовій свідомості українців. 25.02.2021 URL: https://dif.org.ua/article/legitimatsiya-privatnoi-vlasnosti-u-masoviy-svidomosti-ukraintsiv_reznik

- 19.Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Відень : Buchdruckerei Carl Herrmann, 1926. 580 с.
- 20.Лише три прикарпатські нардепи підтримали антиолігархічний закон про акціонерні товариства, 2015. URL:
https://web.archive.org/web/20150122003206/http://kurs.if.ua/news/lyshe_try_prykarpatski_nardepy_pidtrymaly_antyoligarhichnyy_zakon_pro_aktsionerni_tovarystva_12690.html
- 21.Макаренко Б. Консерватизм и развитие: основы общественного согласия. М.: Альпина Паблишер, 2015. - 332 с.
- 22.Малиновський В. Концепція територіального патріотизму В. Липинського в сучасних процесах формування політичної нації. Освіта регіону. №3, 2012. С. 31–35.
- 23.Наша Україна. Енциклопедія Сучасної України. 2020. URL:
https://esu.com.ua/search_articles.php?id=70948
- 24."Наша Украина" на выборах: альтернатива или "союз микробов"? BBC News Україна. 19.06.2012. URL:
https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2012/06/120619_ru_s_nas_ha_ukraina_opposition
- 25.Осташко Т. Союз гетьманців-державників (СГД)
URL: http://www.history.org.ua/?termin=Soiuz_Hetmantsiv
- 26.Офіційний сайт ЦВК. URL:
<https://web.archive.org/web/20141028181832/http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp001.html>
- 27.Передвиборна програма партії «Наша Україна». 13.09.2012. URL:
<http://www.golos.com.ua/article/71640>
- 28.«Політичні ідеології померли», але «Зарано ховати ідеології». VoxUkraine. 19.12.2018. URL: <https://voxukraine.org/politichni-ideologiyi-pomerli-ale-zarano-hovati-ideologiyi-perekaz-diskusiyi/>
- 29.Порошенко порадив українським політикам читати Скоропадського. Укрінформ - актуальні новини України та світу. 22.01.2017. URL:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2160991-porosenko-poradiv-ukrainskim-politikam-citati-skoropadskogo.html>

- 30.Потульніцький В. Створення в еміграційних умовах ідеології українського монархізму та її специфіка (1918–1939). Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки», 2015. С. 38–43.
- 31.Програма Народного Фронту. URL: <http://nfront.org.ua/program>
- 32.Програмам партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність» (Європейської Солідарності). 07.09.2015. URL: https://cdn.chesno.org/web/media/party_programs/programa_solidarnist.pdf
- 33.Програма ВО «Свобода». 02.03.2009. URL: https://web.archive.org/web/20120630175949/http://www.svoboda.org.ua/pro_partiyu/prohrama/
- 34.Програма Руху. Народний Рух України. URL: <https://www.nru.org.ua/pro-partiiu/prohrama-rukhu>
- 35.Програма Української консервативної партії. 22.12.2004. URL: <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=38>
- 36.Протокол ЦВК «Про результати виборів Президента України». 25.06.2014. URL: https://web.archive.org/web/20140625061215/http://cvk.gov.ua/info/protokol_cvk_25052014.pdf
- 37.Сайт центральної виборчої комісії. URL: https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html
- 38.Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. Український центр європейської політики. Київ, 2020. 214 с.
- 39.Скандал навколо нової реклами Порошенка. Чому Путін і де Зеленський? 09.04.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29871184.html>
- 40.Скоропадський П. Спогади: кінець 1917 - грудень 1918. пер. з рос. Е. Соловей; упоряд. Ігор Гирич. К.: Наш формат, 2017. 456 с.

41. Стенограма першого засідання Верховної Ради України II скликання. 20.07.2009. URL:
https://web.archive.org/web/20090720010710/http://www.rada.gov.ua/zakon/skl2/BUL21/110594_01.htm
42. Томос наш. Вселенський патріарх передав Епіфанію документ про автокефалію для Церкви України. 06.01.2019. URL:
<https://novynarnia.com/2019/01/06/tomos-nash/>
43. Тризуб. Нью-Йорк, 1963. Ч. 25. С. 1—8.
44. У НАБУ і "Народному Фронті" звинуватили одне одного в тиску на суддів, 2017. URL:
<https://web.archive.org/web/20181214065358/https://tsn.ua/politika/u-nabu-zayavili-pro-tisk-nardepiv-narodnogo-frontu-na-suddyu-bobrovnika-918115.html>
45. Українська республіканська партія. Довідник з історії України: в 3-х т. За ред. І. Підкови та Р. Шуста. 1-е вид. К. : «Генеза», 1999. URL:
http://history.franko.lviv.ua/IIIu_3.htm
46. Українська республіканська партія. Історична довідка. 17.04.2014. URL:
<https://web.archive.org/web/20141205171116/http://urp1990.com.ua/content/istorichna-dovidka-0>
47. Українському суспільству властивий патерналізм, але більшість не схильна все покласти на державу. 25.05.2019. URL:
<https://dif.org.ua/article/ukrainskomu-suspilstvu-vlastiviy-paternalizm-ale-bilshist-ne-skhilna-vse-pokladati-na-derzhavu?fbclid=IwAR0d1YdtMt2cf11csgagMcHv19y8OGtUymveo4abRTdnCUKOa7ouXWajc-I>
48. Ходжес Г. Франко: Краткая биография. Пер. с англ. Г.М. Цареградского. М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2003. 382 с.
49. Черкасов П. Раймон Пуанкаре — президент Третьей республики. Новая и новейшая история. №2, 2019. С. 156—172.

- 50.Шайгородський Ю. Ціннісні трансформації в період суспільних змін. Соціальна психологія. № 3, 2009. С. 86-94.
- 51.Шишелина Л. Виктор Орбан: 10 лет у штурвала Венгрии. Научно-аналитический вестник ИЕ РАН. №3, 2020. С.48-54
- 52.Шпенглер О. Пруссачество и социализм. М.: Праксис, 2002. 240 с.
- 53.Як змінилося українське суспільство за часи Незалежності, 21.02.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3408286-ak-zminilosa-ukrainske-suspilstvo-za-casi-nezaleznosti.html>
- 54.Bell, D. The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties. N.Y.: Free Press, 1965. 501 p.
- 55.Bevir M., Rhodes R. "Narratives of 'Thatcherism'". West European Politics, 1998. P. 97–119.
- 56.Huntington S. "Conservatism As An Ideology", The American Political Science Review, vol. 51, 1957. P. 454–473.
- 57.Mareš, M., & Pšeja, P. Agrarian and Peasant Parties in the Czech Republic: History, Presence and Central European Context, 2007. 18 p.
- 58.Partia Prawo i Sprawiedliwość. URL: <http://pis.org.pl/partia/prawo-i-sprawiedliwosc>
- 59.Pennell, C. R. "Ideology and Practical Politics: A Case Study of the Rif War in Morocco, 1921–1926," International Journal of Middle East Studies, 1982. P. 19–33.
- 60.Program. ODS. URL: <https://www.ods.cz/program/4-pilire>
- 61.The History of CDU (EN). Wayback Machine. 23.06.2015. URL: <https://web.archive.org/web/20160122173149/http://cdu.org.ua/index.php/about-us/the-history-of-cdu-en>
- 62.The Role of The Conservative Elite in The Nazi Rise to Power – The Holocaust Explained: Designed for schools. URL: <https://www.theholocaustexplained.org/the-nazi-rise-to-power/the-nazi-rise-to-power/the-role-of-the-conservative-elite/>

Додатки

Додаток 1

Складова	1996 р.	1999 р.	2006 р.
Сім'я	86	82	91
Робота	47	60	44
Друзі, знайомі	34	39	41
Вільний час	25	24	30
Релігія	19	20	20
Можливість мати власний бізнес	13	16	20
Хобі	15	20	18
Політика	6	11	9

Шайгородський Ю. Ціннісні трансформації в період суспільних змін. Соціальна психологія. № 3, 2009. С. 86-94.

Партії та блоки	2002 р.	2006 р.	2007 р.
Комуністична партія Україна	19,98%	3,66%	5,39%
Блок "Наша Україна"	23,57%	13,95%	14,15%
Блок "За єдину Україну"	11,77%		
"Блок Юлії Тимошенко"	7,26%	22,29%	30,71%
Соціалістична партія України	6,87%	5,69%	34,37%
Партія Регіонів		32,14%	34,37%

Сайт Центральної виборчої комісії. URL:

https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html

«Наскільки важливий Бог у вашому житті?»

	1 Взагалі не важливи й	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Дуже важли вий	Важко відповіс ти/немає відповід і
Україна, 2020	4,4%	1,4%	4,5%	4,4%	13,5%	10,0%	12,3%	9,3%	4,7%	30,0%	5,3%
Україна, 2011	5,6%	3,1%	3,7%	3,1%	11,0%	9,4%	11,7%	11,1%	12,3%	28,9%	***

Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. Український центр європейської політики. Київ, 2020. 214 с.

«Відносно кожного твердження, чи може це бути завжди виправдано, ніколи не може бути виправдано або Ваша думка перебуває між цими оцінками?»

Гомосексуалізм

	1. Ніколи не виправдано	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Завжди виправдано
Україна, 2020	52,1%	8,1%	9,1%	5,9%	10,2%	6,1%	4,1%	1,8%	0,6%	1,9%
Україна, 2011	52,8%	12,0%	7,8%	6,8%	12,0%	3,4%	1,7%	1,8%	1,2%	0,4%

Проституція

	1. Ніколи не виправдано	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Завжди виправдано
Україна, 2020	45,4%	8,7%	10,4%	8,9%	10,4%	6,6%	4,6%	2,6%	0,7%	1,7%
Україна, 2011	50,8%	11,9%	8,8%	7,0%	11,2%	3,8%	2,8%	2,0%	0,9%	0,9%

Аборт

	1. Ніколи не виправдано	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Завжди виправдано
Україна, 2020	30,4%	6,8%	8,0%	8,7%	15,7%	9,5%	9,7%	5,5%	3,0%	2,8%
Україна, 2011	32,9%	7,2%	8,5%	9,5%	19,8%	7,1%	5,9%	4,0%	2,6%	2,7%

Самогубство

	1. Ніколи не виправдано	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Завжди виправдано
Україна, 2020	60,1%	11,0%	8,3%	5,7%	5,1%	4,3%	2,4%	1,7%	0,5%	1,0%
Україна, 2011	69,8%	10,4%	4,7%	3,4%	5,0%	1,8%	2,3%	1,0%	0,4%	1,1%

Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. Український центр європейської політики. Київ, 2020. 214 с.

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема: «КОНСЕРВАТИВНА ІДЕОЛОГІЯ В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ, ТРАНСФОРМАЦІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН»

Студент: Шпортіло Данило Сергійович

Рік навчання, факультет: політологія-4, ФСНСТ

Науковий керівник: Гарань О.В. Доктор історичних наук, професор.

Рецензент: Дешко Т.В. Кандидат політичних наук, директорка міжнародних програм Міжнародного благодійного фонду International Charitable Foundation 'АРН'.

Захищена “ ____ ” _____ 200_ р

Короткий зміст роботи

Дана кваліфікаційна робота представляє собою опис та аналіз розвитку консервативної ідеології в Україні протягом 1917-2020-х років. Використовуючи структурно-функціональний та багато інших підходів, ми намагалися дослідити яким чином консервативна ідеологія становилася, розвивалася та впливала на політичні реалії України. Також одним з наших завдань було підкреслення впливу консерватизму на найпотужніші українські партії та суспільство. Це було пророблено з метою розуміння чи матиме ця ідеологія потенціал для подальшого розвитку в Україні. За результатами нашої роботи, ми прийшли до висновку, що консервативна ідеологія в Україні має підстави для подальшого розвитку.